

ČEČENSKE "CRNE UDOVICE"

Polanc, Katarina

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:067639>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-07**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Veleučilište u Karlovcu

Odjel sigurnosti i zaštite

Specijalistički diplomski stručni studij sigurnosti i zaštite

Katarina Polanc

ČEČENSKE „CRNE UDOVICE“

ZAVRŠNI RAD

Karlovac, 2022.

Karlovac University of Applied Sciences

Safety and Protection Department

Professional graduate study of Safety and Protection

Katarina Polanc

CHECHEN "BLACK WIDOWS"

Final paper

Karlovac, 2022.

Veleučilište u Karlovcu

Odjel sigurnosti i zaštite

Specijalistički diplomski stručni studij sigurnosti i zaštite

Katarina Polanc

ČEČENSKE „CRNE UDOVICE“

ZAVRŠNI RAD

Mentor:

Davor Kalem, struc. spec. krim.

Karlovac, 2022.

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
KARLOVAC UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Trg J.J.Strossmayera 9
HR-47000, Karlovac, Croatia
Tel. +385 - (0)47 - 843 - 510
Fax. +385 - (0)47 - 843 - 579

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU

Stručni / specijalistički studij: Odjel sigurnosti i zaštite

Usmjerenje: Specijalistički diplomski stručni studij sigurnosti i zaštite

Karlovac, 2022.

ZADATAK ZAVRŠNOG RADA

Student: Katarina Polanc

Matični broj: 0034044872(0422420006)

Naslov: Čečenske „crne udovice“ o ženama samoubojicama bombašima

Opis zadatka:

1. Pojasniti nastanak i vrste terorizma
2. Navesti zakonske odredbe koje se odnose na terorizam
3. Opisati radikalni islamistički terorizam
4. Raščlaniti ulogu i razlog ulaska žena u terorističke organizacije
5. Analizirati uzroke nastanka čečenskih „Crnih udovica“
6. Prikazati najpoznatije napade „Crnih udovica“
7. Definirati mjere ka uklanjanju uzroka terorizma i borbe protiv terorizma

Zadatak zadan:

Rok predaje rada:

Predviđeni datum obrane:

01/2022

06/2022

09/2022.

Mentor:

Davor Kalem, struc. spec. krim.

Predsjednik Ispitnog povjerenstva:

PREDGOVOR

Hvala profesoru Davoru Kalem, struč. spec. crim. na svim savjetima i pomoći pri izradi diplomskog rada.

Velika hvala mojoj mami, baki i sestri koje su uvijek vjerovali u mene i moj uspjeh i kad ni sama nisam. Hvala vam na bezgraničnoj ljubavi i strpljenju. Hvala mom suprugu, bez čije podrške i ljubavi nijedan moj uspjeh, pa tako ni ovaj, ne bi bio moguć, niti potpun. Hvala mu za sve jer on je taj koji je čuvao djecu dok je mama učila.

Hvala svim mojim prijateljima i radnim kolegama PGP Cetingrad, koji ste mi puno pomogli u završetku fakulteta. Po vašoj toplini i razumijevanju zauvijek će mi ostati u lijepom sjećanju.

SAŽETAK

Prisutnost žena u terorizmu povećana je djelovanjem niza individualnih, organizacijskih i strateških čimbenika. Strah, nestabilnost, ratno okruženje i nesigurnost doveli su do generalizacije ideje osvete koja postaje opravdanje za terorističke akcije. Nakon 1997. godine na području Čečenije žene zauzimaju sve važnije uloge u terorizmu, a u medijima ih nazivaju Crne udovice. Sam naziv smatra se opravdanim jer su bile prethodno pogođene gubitkom bliskih članova obitelji, što se smatra motivacijom za ovaj čin. Čečenska povezanost i odanost obitelji poznata je, a osвета u slučaju smrti člana obitelji smatra se tradicionalnim činom. Čečenske žene koje se povezuju sa samoubilačkim napadima odlučne su, okrutne, osvetoljubive i spremne umrijeti za vlastita uvjerenja i s ciljem osvete. Odrastanjem u ratnom okruženju, u prisutnosti samovolje, kontinuiranih sukoba i ubojstava koje nitko ne kažnjava, način je života i ideologija s kojom ove žene odrastaju, stoga se smatra da kroz terorizam pokušavaju ostvariti socijalnu pravdu.

Ključne riječi: Čečenija, čečenske udovice, teroristički napad, terorizam

ABSTRACT

The presence of women in terrorism has been increased by a number of individual, organizational and strategic factors. Fear, instability, war environment and insecurity have led to the generalization of the idea of revenge which becomes a justification for terrorist actions. After 1997, women played increasingly important roles in terrorism in Chechnya, and were called Black Widows in the media. The name itself is considered justified because they were previously affected by the loss of close family members, which is considered the motivation for this act. Chechen connection and family loyalty are known, and revenge in the event of the death of a family member is considered a traditional act. Chechen women associated with suicide attacks are determined, cruel, vindictive, and willing to die for their own beliefs and with the goal of revenge. Growing up in a war environment, in the presence of arbitrariness, continuous conflicts and murders that no one punishes, is the way of life and ideology with which these women grow up, therefore it is considered that through terrorism they try to achieve social justice.

Keywords: Chechnya, Chechen widows, terrorist attack, terrorism

SADRŽAJ

ZAVRŠNI ZADATAK	I
PREDGOVOR.....	II
SAŽETAK.....	III
SADRŽAJ	IV
1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilj rada.....	1
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja	2
2. TERORIZAM.....	3
2.1. Domaći terorizam	6
2.2. Međunarodni terorizam	7
2.3. Globalni indeks terorizma	9
3. ISLAMISTIČKI TERORIZAM.....	13
3.1. Ključne radikalne vjerske skupine	14
3.2. Ključne skupine u fazi militantnog islamskog terorizma.....	16
4. ČEČENIJA	18
4.1. Čečenski ratovi	21
5. ŽENE TERORISTI	24
5.1. Motivacija i razlozi.....	27
6. ČEČENSKE „CRNE UDOVICE“	28
6.1. „Crna udovica“	30
6.2. Teorije uključivanja u terorizam	31
6.3. Razine uključenosti žena u terorizam.....	32
6.4. Religijska ideologija.....	33
6.5. Podrška terorizmu od strane zajednice.....	34
6.6. Istaknuti napadi	35
7. ZAKLJUČAK	47
8. LITERATURA	49

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Cilj ovog rada je definirati i prikazati koncept Čečenskih „Crnih udovica“, žena samoubojica bombaša. Kako bi se koncept sudjelovanja žena u terorizmu pobliže objasnio prvenstveno će se definirati osnovni pojmovi vezani za terorizam općenito, uključujući domaći i međunarodni, te islamistički terorizam kao poseban koncept terorizma. U samoj suštini, terorizam predstavlja psihološki rat¹ čije je širenje u svijetu potpomognuto napredovanjem konvencionalnog oružja i znanja, a smrtonosni potencijal terorista dosegnoo je nove visine razvojem međunarodnog prijevoza i komunikacije. Prisutnost žena u terorizmu povećana je tijekom XX. stoljeća da bi se taj trend nastavio u XXI. stoljeću, a razlozi i motivacija za sudjelovanje i uključenost definirani su kao kombinacija niza utjecajnih čimbenika koji se definiraju kao individualni, organizacijski i strateški. Individualna situacija stvorila je okruženje za ženski terorizam, no organizacijska i strateška razina je mjesto gdje se pravi razlika i na ovoj razini se objašnjava zašto su žene puno prisutnije u čečenskim terorističkim napadima. U Čečeniji, osveta za smrt tradicionalno se smatra normalnom, jer društveni koncepti i norme podržavaju, dozvoljavaju i opravdavaju osvetu ako nije usmjerena na širu skupinu ljudi. Strah, nestabilnost, ratno okruženje i nesigurnost doveli su do generalizacije ideje osvete, te ona postaje opravdanje za terorističke akcije koje se počinju smatrati pravednom odmazdom. Čečenski samoubilački terorizam vezan je za vehabističku ideologiju terora² koja prije prvog rata u Čečeniji islama nije bila prisutna, a u državu je stigla iz arapskih regija putem terorističkih mreža, stoga se smatra da teroristički pokreti u Čečeniji postoje zahvaljujući vanjskom financiranju.

¹ Glavna meta terorizma nisu neposredne žrtve napada, nego šira publika koja može vršiti utjecaj na donositelje odluka i ponašanje vlade te na taj način stimulirati političku promjenu. Stoga je jedan od ciljeva, ali i sredstvo u postizanju glavnog cilja terorizma proizvodnja straha i anksioznosti unutar društva (Izvor: <https://hrcak.srce.hr/file/288056>)

² Vehabijski pokret je reformistički pokret unutar islama koji je utemeljio Muhammad ibn Abd-al-Wahhab. Opisan je kao ultrakonzervativan, krajnje desni, strog, fundamentalistički, puritanski i reformski pokret za obnavljanje čistog monoteističkog štovanja od strane poklonika. Također, opisuje se kao devijantni sektaški pokret, podla sekta i iskrivljavanje islama od strane njegovih klevetnika. Većina sunitskih i šiitskih muslimana ne slaže se s tumačenjem vehabizma, a mnogi ih muslimani osuđuju kao frakciju. Islamski učenjaci optužuju vehabizam da je izvor globalnog terorizma (Izvor: <https://upwikihr.top/wiki/wahhabism>)

Nakon 1997. godine na području Čečenije žene zauzimaju sve važnije uloge u organiziranju i provođenju terorističkih napada, a kao posebna skupina koja sudjeluje u borbama za neovisnost Čečenije je skupina Crne udovice. Sam naziv skupine smatra se opravdanim jer sve žene koje su sudjelovale u napadima bile su prethodno pogođene gubitkom bliskih članova obitelji, što se smatra motivacijom za ovaj čin. Mnoge žene bile su prisutne u trenutku kada su njihovi muževi, očevi, braća ili drugi članovi obitelji bili mučeni ili ubijeni, što je rezultiralo razvojem negativnih osjećaja i psiholoških kriza koje su praćene neriješenim problemima. Čečenska povezanost i odanost obitelji poznata je, veliki broj žena prihvaća ideologiju muža, a njihova osveta u slučaju smrti smatra se tradicionalnim činom. Čečenske žene koje se povezuju sa samoubilačkim napadima odlučne su, okrutne, osvetoljubive i spremne umrijeti za vlastita uvjerenja i s ciljem osvete. Odrastanjem u ratnom okruženju, u prisutnosti samovolje, kontinuiranih sukoba i ubojstava koje nitko ne kažnjava, način je života i ideologija s kojom ove žene odrastaju, stoga se smatra da kroz terorizam pokušavaju ostvariti socijalnu pravdu.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

Ovaj rad je izrađen na temelju pretraživanja literature korištenjem stručnih baza podataka i provjerenih internetskih izvora. Literatura je pretražena na temelju ključnih riječi vezanih za temu rada: Čečenija, čečenske udovice, teroristički napad, terorizam. Postavljeni kriteriji pretraživanja: dostupan cjeloviti članak, jezik pretraživanja: hrvatski, engleski, vremenski raspon: 1990 do 2022. U izradi rada korištene su knjige, stručni članci i internetske stranice relevantnog izvora. Pretraživanje literature i izrada rada provedeni su u razdoblju od ožujka do lipnja 2022, godine.

2. TERORIZAM

Koncept terorizma temelji se na teoriji pravednog rata i islamskim normama džihada i šehadete, koji predstavlja jednu vrstu opravdanja za teroristički čin. Precizna definicija terorizma još je uvijek nedostižna, no niz je definiranih aspekata koji uključuju terorističko ponašanje. [1] Teroristički incidenti nameću značajne pojedinačne i društvene troškove, izazivaju povećanje razine odbacivanja muslimanske zajednice u svim zemljama, što za uzvrat dovodi do povećanja islamofobije, posebno u gradovima koji su pogođeni napadima džihadista. [2] Eksplozija asimetričnog i nekonvencionalnog ratovanja čiji je terorizam rastući oblik, karakterizira 21. stoljeće, a u samoj suštini, terorizam predstavlja psihološki rat. [1]

Teroristički incident obuhvaća sve incidente koji su namjerni, koji postižu određenu vrstu nasilja ili prijetnje nasiljem, a počinjeni su od strane nedržavnih aktera. Kriteriji prema kojima se incidenti klasificiraju odnose se na djelo, namjeru i legitimitet, a minimalno dva od tri kriterija moraju biti zadovoljena da bi se incident klasificirao kao teroristički. [3]

Kriteriji terorističkog incidenta:

- djelo mora biti usmjereno na postizanje političkog, gospodarskog, vjerskog ili društvenog cilja,
- postoje dokazi o namjeri prisile, zastrašivanja ili prenošenja neke druge poruke široj publici od neposrednih žrtava,
- akcija mora biti izvan konteksta legitimnih ratnih aktivnosti. [3]

Terorizam je proračuna upotreba nasilja s ciljem stvaranja opće klime straha u stanovništvu radi postizanja određenih političkih ciljeva. Prakticiraju ga političke organizacije, vjerske skupine, revolucionari, a u nekim slučajevima i institucije poput vojske, policije i obavještajnih službi. Nedostižnost precizne definicije terorizma leži u kompleksnosti i kontroverzama koje su popraćene žestinom i nasiljem, a sam pojam u općoj upotrebi izaziva intenzivnu stigmju. Pojam se po prvi puta spominje u 1790- im godinama, za opisivanje terora koji od strane revolucionara prema njihovim protivnicima tijekom Francuske revolucije, što je uključivalo masovna pogubljenja giljotinom. U ovom slučaju pojam označava nasilje od strane države usmjereno prema domaćim neprijateljima. U 20. stoljeću pojam se primjenjuje umjereno i u situacijama u kojima vlade

pokušavaju utjecati na postojeći režim i politiku, bez obzira radi li se o izravnom ili neizravnom utjecaju. [4]

Pokušaji definiranja³⁴⁵ terorizma i razlikovanja terorističkih aktivnosti su brojni, no važno je u obzir uzeti činjenicu da postoje mnoge vrste terorističkih pokreta i da ih niti jedna teorija ne može sve obuhvatiti. Ciljevi, uvjerenja, članovi i resursi terorističkih skupina su iznimno raznoliki, isto kao i politički konteksti njihova djelovanja. [5] Terorizam se može podijeliti kao međunarodni i domaći, a pojava bilo koje vrste terorizma od utjecajem je niza čimbenika. [1, 5]

Bez obzira što se istraživanja i stručna literatura većinom usmjeravaju na međunarodni terorizam, domaći terorizam predstavlja daleko najveći dio terorističkog nasilja. [6] Terorizam se preklapa u određenim komponentama s govorom i zločinom iz mržnje, te drugim oblicima građanskih nemira ili kriminalnih aktivnosti koje su izvan definicije terorizma, no bez obzira, u suštini se ne mogu smatrati istom kategorijom. Nasilje i kriminalno ponašanje, bez obzira o kojoj vrsti se radi, predstavljaju jedno od gorućih pitanja sigurnosti na globalnoj razini. [7, 8]

Četiri su kategorije terorističkih ideologija: nasilna krajnja desnica, nasilna krajnja ljevica, religijska i etnonacionalistička ideologija. Događaji koji su identificirani kao incidenti s političkim motivom, a ne uklapaju se u navedene kategorije, definiraju se kao „drugi“ teroristički događaji. Ekstremističke ideje počinitelja terorističkih incidenata ne mogu se poistovjetiti s idejama političkih stranki. Nasilni teroristi krajnje desnice općenito su motivirani idejama rasne ili etničke nadmoći, protive se vladinim ovlastima, uključujući uočeno preopterećenje u vezi s pitanjima kao što su politike i odluke vezane za pandemiju bolesti Covid-19, mizoginiju ili mržnju, odbojnost i averziju prema ženskom rodu, uključujući nedobrovoljni celibat (inceli), mržnju na temelju

³ FBI definira terorizam, domaći ili međunarodni, kao nezakonitu upotrebu sile ili nasilja nad osobama ili imovinom radi zastrašivanja ili prisile na vladu ili civilno stanovništvo radi postizanja političkih ili društvenih ciljeva (Izvor: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/fbi-and-terrorism>)

⁴ EU definira terorizam kao svaki čin nasilja, bez obzira na motiv i namjeru, koji je počinjen s ciljem izvršenja pojedinačnog ili kolektivnog zločinačkog plana s ciljem teroriziranja ljudi i prijetnji usmjerenih protiv života, časti, slobode, sigurnosti ili prava. Izlaganje okoliša ili bilo kojeg objekta javnog ili privatnog vlasništva opasnosti ili njihovo zauzimanje i ugrožavanje, ugrožavanje stabilnosti, teritorijalne cjelovitosti, političkog jedinstva ili suvereniteta neovisnih država također se smatra terorizmom (Izvor: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/571320/EPRS_ATA\(2015\)571320_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/571320/EPRS_ATA(2015)571320_EN.pdf))

⁵ U UK terorizam se definira kao radnja ili prijetnja namijenjena utjecaju na vladu ili zastrašivanju javnosti (Izvor: <https://educateagainsthate.com/terrorism-definition/>)

seksualnosti ili rodnog identiteta, vjerovanje u teoriju zavjere QAnon⁶, te protivljenje određenim politikama (npr. pobačaj). Nasilni teroristi krajnje ljevice motivirani su protivljenjem kapitalizmu, imperijalizmu ili kolonijalizmu, zastupaju Crni nacionalizam, pružaju potporu ekološkim ciljevima ili pravima životinja, prokomunističkim ili prosocijalističkim uvjerenjima, te decentraliziranim političkim i društvenim sustavima, kao što je anarhizam. Vjerski teroristi motivirani su sustavom vjerovanja koji se temelji na vjeri, kao što su kršćanstvo, hinduizam, islam, judaizam ili druge vjere. Svi napadi zabilježeni u skupu podataka Centra za strateške i međunarodne studije⁷ (*Center for Strategic and International Studies*, CSIS) koji su kodirani kao vjerski bili su inspirirani selefijsko-džihadističkom ideologijom, tako da se termini u ovoj analizi koriste naizmjenično. Etnonacionalistički teroristi motivirani su etničkim ili nacionalističkim ciljevima, uključujući samoopredjeljenje. Nasilje najčešće planira i provodi pojedinac ili mala mreža, a ne centralizirane, hijerarhijske terorističke skupine. Te su osobe često inspirirane širim ideološkim pokretima ili mrežama, te se često radikaliziraju i pristupaju resursima putem internetskih platformi. Mnoge su mreže inspirirane konceptom "*otpora bez vođe*", koji odbija velike, strukturirane organizacije u korist decentraliziranih mreža ili individualnih aktivnosti. [1, 6, 7]

⁶ QAnon je krovni izraz za skup internetskih teorija zavjere koje lažno tvrde da svijetom upravlja kabala pedofila koji obožavaju Sotonu. Sljedbenici QAnona vjeruju da ova kabala uključuje vrhunske demokrate poput predsjednika Josepha R. Bidena Jr., Hillary Clinton, Baracka Obame i Georgea Sorosa, kao i brojne zabavljače i holivudske slavne osobe poput Oprah Winfrey, Toma Hanksa i Ellen DeGeneres te vjerske osobe uključujući Papa Franjo i Dalaj Lama. Mnogi od njih također vjeruju da, osim što zlostavljaju djecu, članovi ove skupine ubijaju i jedu svoje žrtve kako bi iz njih izvukli kemikaliju koja produljuje život adrenokrom (Izvor: <https://www.nytimes.com/article/what-is-qanon.html>).

⁷ CSIS je američka organizacija koja provodi studije i strateške analize političkih, ekonomskih i sigurnosnih pitanja u cijelom svijetu, s posebnim naglaskom na pitanja koja se tiču međunarodnih odnosa, trgovine, tehnologija, financija, energetike i geopolitike. Osnovana je 1962. godine i glavni ured joj se nalazi u Washingtonu (Izvor: https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://sh.wikipedia.org/&httpsredir=1&article=1008&context=think_tanks).

2.1. Domaći terorizam

Domaći terorizam⁸⁹ obuhvaća nasilna, kriminalna djela koja su počinili pojedinci i/ili skupine radi daljnjih ideoloških ciljeva koji proizlaze iz domaćih utjecaja, poput onih političke, vjerske, društvene, rasne ili ekološke prirode. [5] Terorističke skupine koje djeluju u granicama vlastite države razlikuju se od drugih pobunjeničkih skupina zbog ekstremne asimetrije moći između njih i države. S jedne strane, terorističke skupine ne mogu preuzeti kontrolu nad teritorijom jer je država dovoljno moćna da izbjegne gubitak kontrole unutar svojih granica, stoga su tajne ili podzemne. Terorističke skupine nisu u stanju vojno poraziti svoje suparnike, u ovom slučaju državu, no mogu povrijediti državu osporavajući njezin monopol nad nasiljem, provocirajući je na represivno djelovanje i tako povećavajući cijenu javne sigurnosti. U kontinuumu između vojne moći i moći ranjavanja, teroristi mogu koristiti samo moć da nanose štetu. Trajna prijetnja koju terorističke skupine nameću kroz svoje ciljeve značajno se razlikuje od neregularnih oblika nasilja, jer nasilje se javlja povremeno i kratkotrajno je, dok je terorizam sustavno i dugoročno organizirani izazov protiv države. [6]

Karakteristike i ciljevi domaćeg terorizma:

- zastrašivanje ili prisiljavanje civilnog stanovništva,
- vršenje utjecaja na politiku vlade zastrašivanjem ili prisilom,
- vršenje utjecaja na ponašanje vlade masovnim uništenjem, ubojstvima ili otmicama. [8]

Podrška političkom nasilju više nije samo stav ekstremista. Sve veći broj odraslih ljudi smatra da tradicionalni način života nestaje tolikom brzinom da će se najvjerojatnije morati upotrijebiti sila da se spasi. Određene skupine smatraju se pravim domoljubima koji korištenjem nasilja moraju vratiti svoju zemlju u ravnotežu kako bi je spasili. Drugi pak vjeruju da uskoro dolazi oluja koja će

⁸ U listopadu 2020. počinjen je napad iz vatrenog oružja na Trgu sv. Marka ispred zgrade Vlade Republike Hrvatske koji se klasificira kao kazneno djelo domaćeg terorizma (Izvor: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/dorh-napad-na-markovu-trgu-bio-je-terorizam-a-danijel-bezuk-nije-imao-pomagaca-ili-poticatelja-15090002>).

⁹ U veljači 2022. u Columbusu (Ohio) trojica muškaraca su se izjasnili krivima za zločine povezane s urotom za napad na električne mreže diljem SAD-a u promicanju rasno ili etnički motiviranog nasilnog ekstremizma koji zagovata nadmoć bijele rase (Izvor: <https://www.justice.gov/usao-sdoh/pr/3-men-plead-guilty-domestic-terrorism-crime-related-plans-attack-power-grids>).

zbrisati elite na vlasti i vratiti prave vođe, ili da vladu, medije i financijske svjetove kontrolira grupa pedofila koja obožava Sotonu i vodi globalne podzemne operacije trgovine djecom. Navedena uvjerenja razlozi su i opravdanja za pokretanje nasilnih događaja, jer postoji mogućnost da je demokracija značajno ugrožena, a bilo koja vrsta izbora može eskalirati nasiljem. [9, 10]

Terorizam definiramo kao politički motivirane napade izvan legitimnog ratovanja (tj. ciljanje na neborce) koje počine nedržavni akteri kako bi komunicirali sa širom publikom. Ovdje se terorizam shvaća odvojeno od oružanog sukoba. Dok je oružani sukob nasilni proces između dva ili više naoružanih aktera, terorizam je taktičko oruđe koje se koristi unutar ili izvan oružanih sukoba koje cilja na nenaoružane. U strategijama prisile, teroristi koriste nasilje kako bi prijetili daljnjim nasiljem u budućnosti kako bi natjerali ciljanu publiku da popusti zahtjevima, dok se provokacijom nastoji privući napadnute skupine u protunapad koji na kraju ide u korist teroristima. U oba slučaja terorizam je komunikacijski alat, a samo nasilje se koristi za slanje poruka promatračkoj populaciji. Prisilni napadi imaju veći učinak u područjima gdje najviše povrjeđuju metu. Prisilom se nastoje maksimizirati očekivani troškovi budućih napada, a visoki troškovi u sadašnjosti prediktor su visokim troškovima u budućnosti. [11]

Povećana prevalencija posjedovanja vatrenog oružja i pristupa vatrenom oružju usko je povezana s porastom međuljudskog nasilja i samoozljeđivanja, što posebno dolazi do izražaja u državama u kojima ne postoji stroga kontrola kupnje vatrenog oružja, poput Sjedinjenih Američkih Država. Političko nasilje postalo je surova realnost i širi se u velikim razmjerima. Državne, vojne i policijske lokacije i osoblje najčešće su bile na meti domaćih terorističkih napada bez obzira na orijentaciju počinitelja. Bez obzira što upozorenja na rasprostranjenost domaćeg terorizma ponekad zvuče kao nerealni pesimizam, potrebno je sustavno graditi strategije usmjerene na smanjenje stope nasilja, jer nasilje je izazvano namjerno, stoga se namjerno mora i zaustaviti. [10]

2.2. Međunarodni terorizam

Međunarodni terorizam obuhvaća nasilna, kaznena djela koja su počinili pojedinci i/ili skupine koje su nadahnute ili povezane s određenim stranim terorističkim organizacijama ili nacijama (pod pokroviteljstvom države. [5]

Međunarodni terorizam podrazumijeva aktivnosti sa sljedeća tri obilježja:

- nasilne radnje ili radnje opasne po ljudski život,
- ciljevi usmjereni na zastrašivanje ili prisiljavanje civilnog stanovništva, utjecanje na politiku vlade zastrašivanjem ili prisilom, utjecanje na ponašanje vlade masovnim uništenjem, ubojstvima ili otmicama,
- transcendiranje nacionalne granice u smislu načina (postizanje cilja), osoba (žrtva) ili mjesta (u kojima djeluju ili traže azil). [1]

Terorizam i prijetnja terorizmom sve su manje predvidljivi i sve češći kako vrijeme odmiče budući da pojedinci i male skupine imaju sve veću sposobnost pokretanja napada. Globalni terorizam se posljednjih godina značajno povećao i javlja se na neočekivanim mjestima, u neočekivano vrijeme i s neočekivanim žrtvama, odnosno prijetnja terorizma postala je dio svakodnevnice. [12] Prijetnja terorizmom kontinuirano se razvija, a ujedno predstavlja velike izazove za državne agencije i policiju svih država svijeta, a posebno onih koje su glavne mete terorističkih skupina. [13]

Međunarodni terorizam se odnosi na terorizam koji nadilazi nacionalne granice u smislu korištenih metoda, ljudi koji su na meti ili mjesta s kojih teroristi djeluju. Terorističke skupine u Siriji i Iraku, uključujući Al Qaeda i Islamsku državu Iraka i Levanta (ISIL), posjeduju i namjeru i sposobnost usmjeravanja napada na Zapad. Neke zapadne zemlje su meta visokog prioriteta za islamističke ekstremiste i oni predstavljaju značajnu prijetnju zemlji, interesima i građanima u inozemstvu. Unatoč trenutnom glavnom fokusu na terorizam koji potječe iz Sirije i Iraka, prijetnja terorizma također dolazi iz drugih dijelova Bliskog istoka i regija kao što su sjeverna, istočna i zapadna Afrika, južna i jugoistočna Unutar određene države mogu postojati pojedinci koji podržavaju nasilni ekstremizam ili su uključeni u islamističke ekstremističke aktivnosti. Neki državljani putuju u inozemstvo kako bi trenirali s ekstremističkim skupinama i vraćali se u matične države s ciljem planiranja napada, ali sve veća teroristička prijetnja unutar određene države potječe od osoba radikaliziranih od strane pojedinaca i materijala na internetu. Jednom radikalizirana osoba bi mogla odlučiti izvršiti napad u ime islama ili druge religije ili ideje bez ikakvih prethodnih znakova

radikalizacije¹⁰¹¹. Jednostavni, samoorganizirani napadi islamističkih ekstremista sa sjedištem u nekim državama povećali su se i teško ih je otkriti, jer zavjere i ambicije ekstremista su sve složenije. No, nisu sve ekstremističke aktivnosti izravno planiranje napada. [12, 13]

Islamistički ekstremisti u drugim državama potiču terorizam na način da [13]:

- radikaliziraju pojedince da vjeruju u legitimnost pridruživanja terorističkoj mreži ili izvođenju terorističkog napada,
- prikupljaju sredstva za terorističke mreže, najčešće kroz kriminalne aktivnosti kao što je npr. preusmjeravanje novca doniranog legitimnim dobrotvornim organizacijama,
- pomažu radikaliziranim pojedincima da putuju u inozemstvo kako bi se pridružili terorističkoj skupini i potencijalno proširili obuku, a neki od pojedinaca mogu tijekom obuke mogu dobiti upute za planiranje napada u matičnoj državi.

2.3. Globalni indeks terorizma

Globalni indeks terorizma (engl. *Global Terrorism Indeks*, GTI) 2022. otkriva da unatoč porastu napada, učinak terorizma nastavlja opadati. U 2021. godini smrtni slučajevi od terorizma pali su za 1,2 % na 7.142, dok su napadi porasli za 17 %, naglašavajući da terorizam postaje sve manje smrtonosan. Dvije trećine zemalja nije zabilježilo nijedan napad ili smrt od terorizma, što je najbolji rezultat od 2007. godine, dok je 86 zemalja zabilježilo poboljšanje svoje GTI ocjene. Broj umrlih ostao je približno isti u posljednje četiri godine. Prema GTI terorizam i dalje predstavlja ozbiljnu prijetnju, a podsaharska Afrika čini 48 % ukupnih globalnih smrtnih slučajeva od terorizma. Četiri od deset zemalja s najvećim porastom broja smrtnih slučajeva od terorizma također su bile u subsaharskoj Africi: Niger, Mali, DRC i Burkina Faso. Godišnji GTI, koji je sada u svojoj devetoj

¹⁰ U Christchurchu na Novom Zelandu izvršen je napad na dvije džamije u tijeku molitve, pri čemu je poginulo 49 osoba, a napad se karakterizira kao teroristički čin proveden od strane tri muškarca i jedne žene, a prema izvještajima radi se o ekstremističkom desnom nasilnom terorizmu (Izvor: <https://www.dw.com/hr/krvavi-napad-na-d%C5%BEamije-na-novom-zelandu/a-47928278>)

¹¹ Anders Breivik je 22. srpnja 2011. izvršio bombaški napad u Oslu, glavnom gradu Norveške, a dva sata nakon tog napada, noseći policijsku uniformu kao masku izvršio je napad na sudionika ljetnog kampa Radničke omladinske lige u blizini Osla. Ukupno je preminulo 77 ljudi. Breivik je označen od strane policijskih službenika kao konzervativni ekstremist desne orijentacije, a bio je član norveške masonske lože (Izvor: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60219876>).

godini, razvija vodeći međunarodni Institut za ekonomiju i mir (engl. *Institute for Economic & Peace*, IEP) i pruža najopsežniji resurs o globalnim trendovima terorizma. GTI koristi brojne čimbenike za izračun indeksa, uključujući broj incidenata, smrtnih slučajeva, ozljeda i talaca, te ih kombinira s podacima o sukobima i socio-ekonomskim podacima kako bi pružio holističku sliku terorizma. Prema GTI terorizam postaje sve više koncentriran, upadajući u zemlje u kojima su već prisutni nasilni sukobi. Zone sukoba čine čak 97 % svih smrtnih slučajeva u ovim zemljama, a u ovim zonama se nalazi 10 zemalja koje su pogođene terorizmom. U 2021. godini 44 zemlje zabilježile su smrt od terorizma, što je znatno niže u odnosu na 2015. godinu u kojoj su sukobi zabilježeni u 55 zemalja. [14]

Najveći porast terorizma bio je u Mianmaru, gdje su smrtni slučajevi porasli 23 puta, s 24 na 521, a zatim u Nigeru, gdje su se smrtni slučajevi udvostručili, povećavši se sa 257 u 2020. na 588 u 2021. Mozambik je imao najveći pad smrtnih slučajeva od terorizma, pao je za 82 % do 93 %, što se pripisuje protupobunjeničkim operacijama mozambičkih snaga protiv IS-a, uz potporu Ruande i Južnoafričke razvojne zajednice¹². Ovaj tip operacija smanjio je aktivnosti Boko Harama, pri čemu je organizacija zabilježila samo 64 napada u 2021., a smrtni slučajevi su pali sa 2131 na 178, odnosno za 92 %. Pad Boko Harama pridonio je tome da Nigerija zabilježi drugo najveće smanjenje smrtnih slučajeva od terorizma u 2021., s padom od 47%. U krizi 2014. Ukrajina je zabilježila 69 terorističkih napada, a zbog trenutnog stanja povećanja je vjerojatnost porasta terorizma. Ozbiljnu zabrinutost izazivaju negativni učinci cyber terorizma na druge zemlje. Osim kibernetičkih napada na Ukrajinu, Rusija je zaslužna za napade na mnoge druge zemlje. Moguće je da će prijetnja kibernetičkog terorizma porasti na globalnoj razini zajedno s eskalacijom sukoba u Ukrajini. Sukob u Ukrajini vjerojatno će dovesti do promjena u Rusiji i Euroaziji, koje su zabilježile najveće poboljšanje u odnosu na GTI 2021., a slijedi ih Sjeverna Amerika. Regija MENA¹³ značajno se poboljšala, pomaknuvši se za dva mjesta u odnosu na najnemirniju regiju u 2018. Drugu godinu

¹² Južnoafrička razvojna zajednica je organizacija koju su osnovale vlade 9 južnoafričkih zemalja. Čine je: Angola, Bocvana, Lesoto, Malavi, Mozambik, Svaziland, Tanzanija, Zambija i Zimbabve. Kasnije su se pridružili i: Demokratska Republika Kongo, Mauricijus, Namibija, Sejšeli i Južna Afrika. Glavni ciljevi SADC-a su postizanje razvoja, mira i sigurnosti te gospodarskog rasta, smanjenje siromaštva, poboljšanje standarda i kvalitete života naroda južne Afrike i podrška socijalno ugroženima kroz regionalnu integraciju, izgrađenu na demokratskim načelima i ravnomjeran i održiv razvoj (Izvor: <https://www.sadc.int/>)

¹³ MENA je akronim za regiju Bliskog istoka i sjeverne Afrike (*Middle East/North Africa*, MENA) Regija MENA drži više od polovice svjetskih rezervi nafte i dvije petine svjetskih rezervi prirodnog plina. Zbog znatne proizvodnje nafte i prirodnog plina u regiji, MENA je važan izvor globalnih gospodarskih i energetske resursa. (Izvor: <https://www.investopedia.com/terms/m/middle-east-and-north-africa-mena.asp>)

zaredom, Južna Azija je regija koja je najviše pogođena terorizmom, dok su Srednja Amerika i Karipska regija zabilježile najmanji utjecaj. [14, 15]

Kako je tehnologija napredovala, tako je i korištenje od strane terorističkih skupina. To uključuje projekte i dronove, koji proširuju doseg njihovih napada i smanjuju njihove žrtve. Pristupačni pametni telefoni, društveni mediji i enkripcija druge su tehnologije koje također proširuju njihove mreže, čineći širenje propagande i novačenje lakšim. Izvješće identificira IS i njegove podružnice kao najsmrtonosniju terorističku skupinu na svijetu u 2021. godini, unatoč tome što su broj smrtnih slučajeva koji se pripisuju skupini neznatno pao s 2.100 na 2.066 mrtvih. Najgori napad 2021. dogodio se kada je IS bombaš samoubojica detonirao dvije bombe na afganistanskoj međunarodnoj zračnoj luci Kabul, što je rezultiralo 170 mrtvih i više od 200 ozlijeđenih osoba. Džemat Nusrat Al-Islam wal Muslimeen, koji djeluje u Sahelu (granična zona u Africi između Sahare na sjeveru i plodnije regije Sudan na jugu), najbrže je rastuća teroristička organizacija na svijetu i odgovoran je za 351 smrt u 2021., što je povećanje od 69%. Najsmrtonosnija teroristička skupina na svijetu bila je Islamska država Zapadne Afrike, gdje je u Nigeru svaki napad u prosjeku iznosio 15 smrtnih slučajeva. Napadi na Zapadu značajno su pali, za 68 % u 2021., u odnosu na 2018. Ukupno je bilo 113 napada u Europi u 2021. godini, a sedam napada u SAD-u. SAD je zabilježio značajno poboljšanje u utjecaju terorizma, zabilježivši najnižu ocjenu GTI od 2012. U Europi su bila tri napada islamskih ekstremista, što je najmanji broj od 2014. godine. [14]

Tijekom posljednje tri godine na Zapadu je došlo do značajne promjene u uzrocima terorizma. Djela vjerskog terorizma smanjila su se za 82 % u 2021., a prestigao ih je politički motivirani terorizam, koji sada čini pet puta više napada. Većinu napada koje pokreće lijeva ili desna ideologija izvode pojedinci ili skupine bez formalne pripadnosti priznatoj organizaciji. Ciljevi ovih napada često su slični, najčešće vladine organizacije ili političke ličnosti, a motivacije su slične. Obje skupine su radikalizirane na internetu i preziru postojeći sustav. Napadi u Ujedinjenom Kraljevstvu prepolovili su se u 2021. na 12, što je najmanji broj od 2008., a samo je jedan bio vjerski motiviran. SAD su zabilježile sedam napada, od kojih je pet bilo politički motiviranih, a preostala dva neklasificirana. Francuska je zabilježila sedam napada, što je za 72 % manje u odnosu na 25 zabilježenih 2020. godine. Uvjeti koji su najviše povezani s terorizmom razlikuju se ovisno o društvenim i ekonomskim čimbenicima neke zemlje. Postoji jasna veza s političkim terorom i nedostatkom prihvaćanja osnovnih ljudskih prava u većini zemalja. Za zemlje OECD-a postoji jaka

veza između povećanog terorizma i društvenih nejednakosti, kao i lakšeg pristupa oružju i veće militarizacije. Za druge zemlje, slabe institucije i politički teror značajni su čimbenici u pokretanju terorizma. [14]

3. ISLAMISTIČKI TERORIZAM

Politički islam, za razliku od fundamentalističkog ili neofundamentalističkog islama, postavlja svjetonazor koji se može baviti i selektivno integrirati moderne svjetonazore, a fundamentalistički islam poziva na povratak ontološkom obliku islama koji odbacuje moderne vrijednosti. Grupe kao što su Al Qaeda i Egipatski islamski džihad predstavljaju fundamentalistički islam [16, 17].

U kasnim 60. godinama prošlog stoljeća palestinski sekularni pokreti kao što su Al Fatah i Narodna fronta za oslobođenje Palestine (PELP) počeli su ciljati civile izvan neposrednog središta sukoba. Nakon što su arapske snage poražene, palestinski su čelnici shvatili da se arapski svijet nije u stanju vojno se suprotstaviti Izraelu, što je rezultiralo udaljavanjem od klasičnog gerilskog i tipičnog ruralnog ratovanja prema urbanom terorizmu. Radikalni Palestinci iskoristili su prednosti modernih komunikacijskih i transportnih sustava s ciljem internacionalizacije borbe, što je pokrenulo niz otmica, bombaških napada i međunarodnih sukoba. Opsežna transnacionalna ekstremistička mreža stvorena je od strane Palestinaca, koja povezuje niz sponzora na razini države, određene arapske države i tradicionalne kriminalne organizacije. Palestinska sekularna mreža glavni je kanal za širenje terorističkih ideja i tehnologija diljem svijeta. [16, 18]

Prekretnica u međunarodnom terorizmu dogodila se 1979. godine, kada je u arapskom svijetu i na Zapadu, iranska islamska revolucija izazvala strah od vala revolucionarnog šijitskog islama. Istovremeno, sovjetska invazija na Afganistan i kasniji antisovjetski rat mudžahedina, koji je trajao od 1979. do 1989., potaknuli su uspon i širenje terorističkih skupina. Rast grupe dobro uvježbanih militanata u borbi nakon džihada ključni je trend u suvremenom međunarodnom terorizmu i nasilju povezanom s pobunama. U Afganistanu su se borili dobrovoljci iz raznih dijelova islamskog svijeta, uz podršku konzervativnih zemalja poput Saudijske Arabije. U Jemenu je, osnovana Islamska fronta koju podržava Rijad kako bi pružila financijsku i logističku podršku, te obuku za jemenske dragovoljce. Na Zapadu se pozornost usmjerila na državno sponzorstvo, a posebno na Hezbollah koji je podržavan od strane Irana i Sirije. Korištenje sekularnih palestinskih skupina od strane državnih sponzora također predstavlja zabrinjavajuće pitanje. Hezbollah je bio pionir u korištenju bombaša samoubojica na Bliskom istoku, a bio je povezan s bombaškim napadom 1983. i naknadnom smrću 241 američkog marinca u Bejrutu (Libanon), kao i višestrukim otmicama američkih i zapadnih civila, te vladinih dužnosnika. Hezbollah ostaje ključni vođa sekularnih,

šijitskih i sunitskih pokreta. Kao što je otkriveno tijekom istrage bombaškog napada na Pan Am let 103, 1988. godine, libijski obavještajci su navodno bili uključeni u Palestinsku frontu za oslobođenje Palestine. Irak i Sirija bili su uključeni u potporu raznim terorističkim skupinama, a Bagdad je u nekoliko navrata koristio organizaciju Abu Nidal. Državni sponzori koristili su terorističke skupine za napad na izraelske i zapadne interese, a pri čemu su ostvarili suradnju sa domaćim i regionalnim protivnicima izraelske i zapadne politike. Važno je napomenuti da je američka politika popisivanja državnih sponzora izrazito politizirana i ne uključuje određene zemlje, saveznike i protivnike Washingtona, koji su, prema definicijama američke vlade, krivi za potporu ili korištenje terorizma. [16, 17]

Širenje terorizma u svijetu potpomognuto je napredovanjem konvencionalnog oružja i znanja, a sukobi na području Balkana, Afganistana, Kolumbije i u određenim afričkim zemljama rezultirale su stvaranjem pogodnog okruženja za obuku i vrbovanje terorista, pri čemu se za podršku terorističkim operacijama često iskorištavaju rute za krijumčarenje droge. Smrtonosni potencijal terorističkog nasilja doseže nove visine razvojem međunarodnog prijevoza i komunikacije, kontinuiranu spremnost država kao što su Iran i Irak da pruže podršku i dehumanizirajuće ideologije koja potiče napade s masovnim žrtvama. [16, 19]

Unatoč iznenadnoj sveprisutnosti islamističkog terorizma, sam pojam ima dugu povijest i usađen je u širu kulturu, institucionalne i diskurzivne strukture zapadnog društva. Pretpostavke, teorije i znanja o terorizmu naglo su zauzeli pozornost javnosti nakon terorističkog napada 11. rujna 2001. godine. Pojam terorizma postao je prisutan u medijima i na znanstvenoj sceni, pri čemu je fokus istraživanja stavljen na kulturne stereotipe i neprijateljske medijske prezentacije islama i muslimana. Islamski terorizam često se oslanja na političko kulturne norme i društvene stavove o ratu i borbi protiv terorizma. [17, 18]

3.1. Ključne radikalne vjerske skupine

Hezbollah je radikalna šijitska skupina osnovana 1982. u Libanonu. Snažno je orijentirana protiv zapada i Izraela, blisko je povezana s Iranom, no provodi terorističke operacije i bez odobrenja Teherana. Napadi koji su izvedeni ili se sumnja da su izvedeni od strane Hezbollaha bombaški napad kamionom samoubojica na američko veleposlanstvo i vojarnu američkih marinaca u Bejrutu

u listopadu 1983. i američko veleposlanstvo u Beirutu u rujnu 1984. Skupina je odgovorna za otmicu i pritvor američkih i drugih zapadnih talaca u Libanonu, a također je izvršila napad na izraelsko veleposlanstvo u Argentini 1992. godine i osumnjičena je za bombaški napad na izraelski kulturni centar u Buenos Airesu 1994. godine. Djeluje u dolini Bekaa, južnim predgrađima Beiruta i južnom Libanonu. Prima značajne količine financijske, obuke, oružja, eksploziva, političke, diplomatske i organizacijske pomoći od Irana i Sirije, a lokalizirana je u Europi, Africi, Južnoj Americi i Aziji. [16]

Egipatski islamski džihad je egipatska grupa aktivna od kasnih 1970-ih, a podijeljena je u dvije frakcije. Tradicionalni cilj ove skupine je rušenje egipatske vlade i stvaranje islamske države. S obzirom na svoju povezanost sa skupinom Al Qaeda, smatra se da je Egipatski islamski džihad spreman ciljati američke interese. [16]

Palestinski islamski džihad, skupina je proizašla iz radikalnih Palestinaca u Gazi 1970-ih, no ne smatra se kohezivnom, a ciljevi djelovanja usmjereni su na uništenje Izraela i stvaranje palestinske islamske države. Skupina izražava spremnost da pogađa američke ciljeve u Jordanu., a navodno se financira iz Teherana i ima logičku podršku iz Sirije. [16]

Islamski pokret otpora (HAMAS) je nastao iz Muslimanskog bratstva tijekom prve palestinske infitade (1987.), a postao je primarna antiizraelska vjerska oporba na okupiranim teritorijima. Skupina je uglavnom poznata po korištenju bombaša samoubojica i slabo je organizirana, sa centrima snage u Gazi i određenim područjima na Zapadnoj obali. HAMAS, iako osuđuje američku politiku koja favorizira Izrael, nije izravno ciljao SAD. U izborima 2006. godine HAMAS je osvojio većinu glasova u palestinskom parlamentu, a 2007. formira se vlada koju predvodi Ismail Haniyeh, a HAMAS preuzima kontrolu nad Gazom. U 2011. godini, HAMAS je potpisao mirovni sporazum o uspostavljanju palestinske vlade, no isti se još uvijek ne provodi [16]

Al-Gamaat Al-Islamiyya nastao je 1970-ih, najveća je egipatska militantna skupina. Njegov temeljni cilj je rušenje režima u Kairu i stvaranje islamske države, a skupina je slabije organizirana u odnosu na Egipatski islamski džihada. Al-Gamaat je nakon 1993. godine pokrenuo napade na turiste u Egiptu, od kojih je najznačajniji napad na Luksor u studenom 1997. u kojem je ubijeno 58 stranih turista, a skupina je također preuzela odgovornost za pokušaj ubojstva egipatskog predsjednika Hosnija Mubaraku u Adis Abebi u Etiopiji u lipnju 1995. Skupina je prisutna diljem svijeta, uključujući Sudan, Ujedinjeno Kraljevstvo, Afganistan, Austriju i Jemen. Egipatska vlada

vjeruje da Iran i afganistanske militantne skupine podržavaju organizaciju. [16] Essam Derbala, bio je vođe terorističke grupe *Al Jaamat al Islamiya*, koja se smatra odgovornom za prvi teroristički napad na europskom tlu, koji se dogodio u Rijeci u Hrvatskoj. Napad je izvršen postavljanjem autobombe, jedna je osoba poginula, a ranjeno je 29 osoba. Napad je izvršen kao osveta za nestanak njihovog vođe Abu Talala Al Qasimija na putu iz Hrvatske u BiH, nakon uhićenja. [20]

3.2. Ključne skupine u fazi militantnog islamskog terorizma

Al-Qaeda (baza) je osnovana od strane Usama Bin Ladina oko 1990. godine, Al Qaeda ima za cilj koordinirati transnacionalnu mrežu mudžahedina, a s ciljem ponovne uspostave muslimanske države u cijelom svijetu, a kroz rušenje korumpiranih režima u islamskom svijetu i uklanjanje strane prisutnosti, što se prvenstveno odnosi na američku i izraelsku prisutnost. Al Qaeda pruža financijsku, ljudsku, transportnu i logističku podršku ekstremistima diljem svijeta. U veljači 1998. bin Ladin je izjavio da je dužnost svih muslimana da ubijaju američke građane, civile ili vojnike, te njihove saveznike. Navodno je organizirao bombaške napade na američka veleposlanstva u Nairobiju, Kenija i Dar Es Salaam, Skupina se povezuje s ubojstvima američkih vojnika u Somaliji (1993.) i bombaške napade u Adenu (Jemen, 1992.), a ubijen je ubijen u Abbottabadu (Pakistan) 2. svibnja 2011. Al Qaeda služi kao jezgra organizacije koja uključuje članove mnogih sunitskih islamskih ekstremističkih skupina, a osumnjičena je za napade 11. rujna i za bombardiranje USS Colea.¹⁴ [16]

Oružana islamska skupina je provela višestruka masovna ubojstva civila i alžirskih čelnika, a prisutna je u Jemenu. [16]

Islamska vojska Aden-Abyan povezana je s jemenskim islamskim džihadom i umiješana je u djela nasilja s navedenim ciljem usmjerenim na podizanje al-džihada i borbe protiv sekularizma u Jemenu i arapskim zemljama. [16]

Harakat ul-Mudžahidin djeluje prvenstveno u Kašmiru, a skupina je povezana s Al Qaedom, te poziva na napade na američke interese i interese zapada. [16]

¹⁴ 31. srpnja 2022. Al Qaide Ayman al-Zawahiri, vođa Al Qaide, ubijen je u napadu od strane CIA (Izvor: <https://www.csis.org/analysis/zawahiris-death-and-whats-next-al-qaeda>)

Jaish-e-Mohammed je skupina sa sjedištem u Pakistanu, politički je povezana radikalnom i protalibanskom političkom strankom, koja održava kampove za obuku u Afganistanu, a ima bliske veze s afganistanskim Arapima i talibanima. [16]

Lashkar-i-Taiba ili Vojska pravednika je naoružano krilo pakistanske vjerske organizacije, a jedna je od tri najveće i najbolje obučene skupine koje se bore u Kašmiru protiv Indije, te nije povezana s političkom strankom. [16]

4. ČEČENIJA

Čečenija je republika u jugozapadnoj Rusiji, smještena je na sjevernom krilu lanca Velikog Kavkaza (Slika 1), a početkom 21. stoljeća postala je područje ogorčenih sukoba koji su je opustošili, gospodarski unazadili, te izazvali masivni egzodus izbjeglica. [21]

Slika 1. Čečenija [21]

Čečenija je izrazito mitologizirana regija u tradicionalnoj ruskoj mašti, što proizlazi iz spisa ruskih pjesnika i romanopisaca 19. stoljeća (Puškin, Tolstoj, Ljermontov, Gribojedov) koji Čečeniju predstavljaju na romantiziran način pri čemu čečenski narod prikazuju kao usamljene i plemenite borce. Kroz povijest Čečeni su bili simbol herojske borbe planinskih naroda čije su borbe usmjerene na očuvanje neovisnosti Čečenije, a Kavkaski su ratovi postali istaknuta tema u ruskoj kulturi. Posebno napeti odnosi između Moskve i Groznog se u literaturi objašnjavaju utjecajem povijesti iz vremena ruskog osvajanja Kavkaza, koje je trajalo tri desetljeća zbog žestokog otpora čečenskih gerilaca. [22] Sovjetski savez pokazivao je odbojnost prema svim vrstama religija, a

posebno prema islamu, a napuštanjem ideologije sovjeti Čečeniju sve više počinju smatrati posebnim slučajem, odnosno razbojničkom nacijom u kojoj vjerske i kulturne aktivnosti predstavljaju prijetnju komunizmu. [23, 24] Za Čečene je postojao dodatni negativni čimbenik vezan za sovjetski režim, koji se odnosio na provođenje nemilosrdne kampanje potiskivanja religije, dok je čečenski otpor ruskoj okupaciji uglavnom vjerske prirode. Komunisti su Čečeniji dodijelili stvus autonomije 1936. godine kao “Čečensko-Inguška autonomna republika”, što je bio pokušaj miješanja ustupaka s brutalnošću. Političko društvo je uništeno 1944., kada je sovjetski vođa Josif Staljin naredio deportaciju cijele nacije, oko pola milijuna ljudi, u središnju Aziju, optužujući ih da su kolaboracionisti nacista, no pravi razlog ovog postupka je kontinuirani otpor Čečena sovjetskoj vlasti. Više od 150.000 ljudi je ubijeno u deportacijama. [25]

Raspalom Sovjetskog saveza 1991. godine Čečenija je, kao i druge sovjetske republike proglasila neovisnost, što Rusija odbija prihvatiti, kao i priznavanje izbora za prvog predsjednika Čečenije Džokara Dudajeva, 1991. godine. Proruski separatisti u Čečeniji također odbijaju vjernost Dudajevu, što rezultira razvojem nemira unutar države. Godine 1994. predsjednik Boris Jelcin poslao je trupe u Čečeniju, a 1996. Dudajev je ubijen u raketnom napadu. Rastuće rusko i međunarodno javno mnijenje navelo je Moskvu da pristane na ulazak u mirovne pregovore, koji kulminiraju 1996. godine u Khasavyurtskom, sporazumu o prekidu vatre koji je predviđao povlačenje ruskih snaga, referendumom o neovisnosti u prosincu 2001. i predsjedničkim izborima. [23]

Tijekom XX. stoljeća je 200.000 ljudi, od oko milijun stanovnika, bilo nezaposleno u Čečeniji, dok je još postojao Sovjetski Savez, gdje nezaposlenost nije trebala postojati. Čečeni su tijekom sovjetske ere tretirani kao građani drugog reda i općenito im nije bilo dopušteno sudjelovati u visokom obrazovanju ili zauzimati visoke položaje u vladi. Čečeni su od strane Rusije prezentirani kao opasni i krvoločni zločinci i fanatični teroristi islamskog fundamentalističkog uvjerenja. Čečensko društvo je obilježeno borilačkim duhom, vezano je uz vrlo strogi kodeks časti i dostojanstva, svaki se čovjek smatra prije svega ratnikom, a njegovo oružje je njegova najdraža imovina. S druge strane, Marsho – sloboda – središnji je pojam u čečenskoj kulturi, a njegovo značenje tradicionalno nadilazi zapadnjačke ili islamske konotacije te riječi. U čečenskom jeziku ta je riječ također sadržava oznaku „mir“ i „dobrobit“. [22]

Između 1996. i 1999. uvjeti u Čečeniji su se pogoršali. Čečenija je bila teško oštećena ratom, gospodarstvo je bilo u rasulu i nije stizalo dovoljno pomoći za financiranje obnove. U isto vrijeme, izabrana vlada nije mogla vršiti kontrolu nad radikalnim islamističkim, terorističkim i drugim pokretima koji su stekli uporište tijekom rata. Ruski i čečenski izvori procjenjuju da je 157 naoružanih skupina djelovalo neovisno o čečenskoj vladi u to vrijeme. Tijekom 1999. godine, jedan od fundamentalističkih vođa rata, Ibn Khatib, pomogao je u vođenju napada čečenskih pobunjenika u ruskoj pokrajini Dagestan, potaknuvši ruski vojni udar. Čečenija je postala sigurnosni problem za Rusiju, no bombardiranje stambene zgrade u Moskvi u rujnu 1999. godine u kojem je ubijeno 300 ljudi, koje su navodno počinili čečenski teroristi je potaknulo novu rusku vojnu intervenciju. [23, 24]

U rujnu 1999. godine, nedugo nakon što je Vladimir Putin postao ruski premijer (predsjednik je postao u prosincu 1999.), dogodio se niz tajanstvenih bombaških napada na stanove u Moskvi za koje su okrivili čečenske teroriste, što je korišteno kao osveta za "poniženje" iz prvog rata i za suzbijanje čečenskog poretka. Kako bi pobijedili u ovom drugom ratu, Rusi su usvojili dvostruki pristup brutalnih metoda u kombinaciji s podmićivanjem ključnih čečenskih čelnika da pređu na stranu Rusije. Do veljače 2000. Rusi su zauzeli i uništili čečenski glavni grad Grozni, a do trenutka kada je glavna faza rata završila nekoliko mjeseci kasnije, ubijeno je 300.000 Čečena. [26]

Godine 2003. novi ustav, odobren na referendumu, odredio je status Čečenije kao punopravne Republike Ruske Federacije, no tek 2009. godine Rusija je povukla svoje okupacijske snage iz Čečenije. Rusija je svoje agresivne akcije označila kao protuterorističke akcije, a borce za izabranu vladu Čečenije označila je "banditima i teroristima". Važno je imati na umu terminologiju koju koristi Moskva, jer ukazuje ne samo na široki ponor u percepciji sukoba između Rusa i Čečena, već i na to kako Rusija opravdava agresivno, ekspanzionističko ponašanje. Iako postoje mnoge razlike, postoji jeziva sličnost između izjava ruske vlade o Ukrajini i onoga što je rečeno prije dva desetljeća u Čečeniji. [25, 27]

4.1. Čečenski ratovi

Ruski vojnici koji su u prosincu 1994. ušli u glavni grad Čečenije Grozni nisu očekivali borbu, već su bili uvjereni da je njihov neprijatelj, pobunjenička snaga koja traži neovisnost Čečenije od ruske vladavine, neobučena i neorganizirana. Bez obzira na prvotni uspjeh ruske vojske i zauzimanje grada, troškovi rata su bili izrazito visoki, a pobjeda kratkog vijeka. Protunapadom pobunjenika, koji je slijedio nakon zauzimanja grada dogovoreno je mirno rješenje i rat u Čečeniji okončan je 1996. godine, kada su ruske snage napustile grad. [28]

Čečenija je došla u središte međunarodne javnosti iz dva razloga

- Islamistička priroda Dudajevskog režima i podrška koju je privukao od strane afganistanskih ratnih džehadija.
- Činjenica da je odljev nafte s Kavkaza i srednje Azije prolazio kroz Čečeniju kroz naftovod postavljen u sovjetsko vrijeme. Kako bi zadržale svoju dominaciju nad arhitekturom svjetske naftne sigurnosti, SAD su ih željele blokirati kako bi spriječile rusko držanje tih odljeva nafte s Kavkaza i središnje Azije, što ostavlja dojam da su pobuna i rat u Čečeniji izvršno odgovarali ovoj svrsi. [29]

Slika 2. Razaranja u Groznom u siječnju 1995. godine [30]

Nakon pet godina, u prosincu 1999. godine, ruska vojska ponovno napada Grozni, no i ovaj puta pokazuju nesprijetnost za snagu i sposobnosti neprijatelja, jer čečenski otpor bio je dobro pripremljen. Rusija je u oba rata pokazala lošu obuku, nedostatne zalihe, dotrajalu opremu i beznačajno planiranje koje nije rezultiralo željenim ishodima i ostvarenjem planova. [28]

Ruske pogreške iz prvog čečenskog rata, koje su se pokušale ispraviti nakon pet godina:

- *Zapovjedništvo i upravljanje:* Najveći problem bila je koordinacija između snaga Ministarstva obrane i Ministarstva unutarnjih poslova Rusije.
- *Sustav popune i mobilizacije:* Većina angažiranih postrojbi bila je nedovoljna, a trebalo ih je pojačati premještanjem vojne snage iz drugih postrojbi i formacija, a što je narušilo kohezivnost jedinica i učinkovitost formacije. Vojska se borila kao niz različitih, a spojenih jedinica.
- *Obuka:* Ruski pješaci nisu bili posebno obučeni za borbu u gradovima (urbanim uvjetima) i ruralnim područjima.
- *Informacijski rat:* Informacijski rat i nemogućnost oblikovanja globalnog, regionalnog ili čak nacionalnog informacijskog okruženja bio je veliki nedostatak. Ruska javnost bila je potpuno protiv ovog rata. Čečeni su se pokazali daleko vještijim u projiciranju svog stajališta. [29]

S obzirom na to da je prvi čečenski rat bio nešto poput loše katastrofe, pružio je ogroman značaj islamskom moralu. [29] Brutalnost sukoba pretvorila je ono što je počelo kao sekularni nacionalistički pokret u Čečeniji u stvar sve više obojenu militantnim islamom, a mnogi borci svoju bitku protiv Rusije doživljavaju kao dio globalnog džihada. [30] Veliki broj bivših afganistanskih veterana ušao je u Čečeniju, a kao glavni islamski vođa pojavio se Shamil Basayev. Do sredine 1999. islamski džihadisti su širili islamski utjecaj na druga područja Kavkaza, čečenski pobunjenici su stvorili bliske veze s pakistanskim, te su pokušali širiti islamski utjecaj na druga islamska područja Kavkaza. Čečenski pobunjenici imaju bliske veze s pakistanskim ISIL-om i talibanima, koji su priznali čečenski režim. [31]

Bombaški napadi u gradovima Rusije:

- 4. rujna 1999. Eksplozija bombe u ruskoj prijestolnici Dagestanu 64 poginula.
- 8. rujna 1999. Eksplozija u Moskvi – 94 poginula.
- 13. rujna 1999. Druga eksplozija u Moskvi – 119 poginulih.
- 16. rujna 1999. Treća eksplozija u Moskvi – 19 poginulih. [29]

U jesen 1999., ruske trupe ponovno su ušle u Čečeniju i rat se nastavio. Premijer Vladimir Putin, predstavio je novi rat kao križarski rat protiv čečenskih terorista koji su smatrani krivi za niz smrtonosnih bombaških napada na stanove u Moskvi. Ruske snage bombardirale su Grozni i ponovno zauzele glavni grad početkom veljače 2000., nakon što je veći dio civilnog stanovništva evakuiran. Čečenija je od tada ostala pod kontrolom Moskve, s ograničenom autonomijom. [30]

5. ŽENE U TERORISTIČKIM ORGANIZACIJAMA

Iz taktičke perspektive, niz je različitih razloga zašto se žene „koriste“ u terorističkim akcijama. Ako teroristička ili pobunjenička organizacija ima gubitke, žene se često novače u pokret kako bi, ne samo povećale broj, već i popunile taktičke praznine. Žene se često smatraju sposobnima za postizanje „iznenadnih napada“, jer se to od njih najmanje očekuje. Osobito u odnosu na napade na „meke mete“, kao što su javna okupljanja, tržnice i javni događaji. Često se smatra da se žene mogu uklopiti u gomilu i nakon toga mogu izbjeći otkrivanje. Međutim, u nekim pokretima, žene su smatrane vojskom i stavljaju se na prvu crtu bojišnice. [32]

Žene su u posljednjem desetljeću zauzele važno mjesto u međunarodnom terorizmu, što se prvenstveno odnosi na palestinske i čečenske žene, koje imaju ključne položaje unutar terorističkih organizacija. Većina ovih žena emocionalno je motivirana, no čečenske žene samoubojice su u većini slučajeva izmanipulirane ili izdane od članova vlastite obitelji. Razvoj informacijsko komunikacijskih tehnologija i interneta omogućio je ženama praćenje djelovanja džihadista, što se može smatrati jednim od razloga zbog kojih se uključuju u „sveti rat“. Kao motivaciju za sudjelovanje žena u ratovima navodi se želja za postizanjem statusa i slave kod muslimana, što rezultira njihovim potpunim sudjelovanjem u napadima, odnosno spremne su učiniti sve ono što se od njih traži. Potraga za smislom života i apsolutnom ljubavi žena koje su same, udovice, razvedene ili razdvojene od muževa, također se smatra motivacijom i jednim od razloga pristupanja sektama i terorističkim skupinama. Ženama koje su dio terorističkih skupina uloge se dodjeljuju na temelju razine obrazovanja, a najčešće su korištene za pripremu islamističke propagande, prevođenje i komunikaciju. Najveći broj žena je s područja islamističkih zemalja, no određeni broj žena sa

Zapada također se uključuje u planiranje i izvođenje terorističkih akcija. Tri najpoznatije žene u svijetu terorizma su Jihad Jane¹⁵, Elizabeth Taylor džihada¹⁶ i Muriel Decauque.¹⁷ [33]

Formiranje i rast feminističkog pokreta na neki su način natjerali radikalne žene da usvoje retoriku i oružje koje koriste muški teroristi. Mnogi profesionalci smatraju da su žene same po sebi prikladne za ulogu terorista, a statistike FBI-a odražavaju rastuće sudjelovanje žena u kriminalu (povećanje od 52 % na nacionalnoj razini između 1968.-73.). Stručnjaci za međunarodni terorizam navode sve veće sudjelovanje odlučnih žena u terorističkim pokretima, što predstavlja prijatnu privatnim organizacijama, javnim i državnim službama, te državnim vladama koje ih zapošljavaju na niže razine bez sigurnosnih provjera i omogućuju im tradicionalni pristup osjetljivim informacijama. [33]

Unatoč velikim razlikama između islamskog ekstremizma i desnog radikalizma, primarni akteri povezani s oba pokreta su muškarci, najčešće su to muškarci koji su mlađe životne dobi, ljuti i razočarani. Kao takva, protuteroristička politika gotovo isključivo konceptualizira teroriste kao muškarce. Bez obzira na ovu konceptualizaciju, žene također nalaze određene privlačnosti u ekstremističkim ideologijama, a mogu biti motivirane identitetom, privlačnošću i percipiranom uključenošću koju promiču ekstremističke skupine¹⁸. Djelovanje žena teroristica često je

¹⁵ Colleen Renée LaRose (rođena 5. lipnja 1963.), poznata je kao Jihad Jane i Fatima LaRose, američka je državljanka osuđena na 10 godina zatvora za zločine povezane s terorizmom, uključujući zavjeru za počinjenje ubojstva i pružanje materijalne pomoći teroristima. LaRose je uhićen 16. listopada 2009. u Philadelphiji. LaRose je optužena da je zajedno s pet osoba (u južnoj Aziji, istočnoj Europi, zapadnoj Europi i SAD-u) koristila internet za komunikaciju s potencijalnim džihadistima izvan SAD-a, urotila se za počinjenje ubojstva i financirala terorizam (Izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/Colleen_LaRose)

¹⁶ Rabiah Hutchinson odrasla je u Mudgeeju. Preselivši se u Sydney, pridružila se studentskoj islamskoj grupi, a potom je predavala u indonezijskoj školi koju je vodio muslimanski svećenik Abu Babar Bashir. Godine 1990. otputovala je u Pakistan gdje je radila u mudžahedinskoj bolnici i sirotištu. Kasnije je boravila u Afganistanu gdje je vodila razne zdravstvene ustanove. Hutchinsonov krug kontakata uključivao je Osamu bin Ladena. Nakon napada u Sjedinjenim Državama 11. rujna, Hutchinson se sklonila u Iran gdje ju je Iranska revolucionarna garda držala u kućnom pritvoru. Vraćena je u Australiju 2003 (Izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/Colleen_LaRose).

¹⁷ Muriel Degauque (1967. - 2005.) bila je Belgijanka i preobraćenica na islam, La Dernière Heure, belgijske novine, tvrdile su 1. prosinca 2005. da je ona bila bombaš samoubojica u Iraku u samoubilačkom napadu izvedenom 9.11.2005. Prema belgijskim vlastima, Belgijanka je počinila samoubilački napad autobombom na američki vojni konvoj u gradu Baquba, južno od Bagdada u kojemu je ozlijeđen jedan američki vojnik (Izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/Muriel_Degauque)

¹⁸ Više od 550 žena sa Zapada preselilo se u Siriju i Irak kako bi se pridružile "Islamskoj državi Iraka i Sirije" (ISIS), što pokazuje uspjeh ISIS-a u privlačenju žena sa Zapada koji nijedna druga džihadistička skupina prije nije imala. Čimbenici privlačenja tvore pozitivne poticaje koji olakšavaju ulazak u terorističku organizaciju, budući da oni upućuju na težnju za osjećajem osnaživanja ili avanture, pripadnosti ili "društvene solidarnosti", prijateljstva ili obiteljskih veza, idealističkim društveno-političkim težnjama ili romantizacijom iskustva. Džihadističke organizacije

zamagljeno ekstremističkim ideologijama koje vode terorističke skupine i mizoginim konceptualizacijama uloge žene u društvu. Mizoginija, odnosno mržnja, apatija i predrasude prema ženama, uobičajena je tema u ekstremističkim skupinama. Bez obzira na njihove vjerske i kulturne vrijednosti, ekstremističke skupine svih vrsta imaju tendenciju dijeliti nasilne mizoginističke tendencije, no unatoč tome žene imaju važnu ulogu u mnogim od ovih skupina, postajući sudionici, vrbovatelji i počinitelji. Iako su žene istaknutije u ljevičarskim grupama gdje mogu imati veći utjecaj, sve više žena okreće se islamskom ekstremizmu i desničarskim grupama, gdje se njihov položaj smatra inferiornim. Glavna vrijednost žena u ovim ideologijama je njihova sposobnost rađanja sinova, što uokviruje njihovu tradicionalnu, inherentnu ulogu. Neke su žene prisiljene na izvršavanje tradicije kroz postojeće ugnjetavanje s kojim se suočavaju u njihovim zajednicama, gledajući na ekstremističku ideologiju kao na “oslobađanje” i vlastiti izbor, unatoč lošem načinu na koji ih se često tretira u ekstremističkim skupinama. Terorističke skupine uspješno iskorištavaju navedene frustracije žena, a jednom kada pristupe ekstremističkoj skupini mogu imati značajan utjecaj u regrutiranju drugih mladih djevojaka koje vjeruju ženskoj prisutnosti. Sudjelovanje žena u terorizmu gledano izvana smatra se anomalijom, nečim što je izvan prirodnog poretka, no njihove uloge svakim danom postaju sve značajnije. [33]

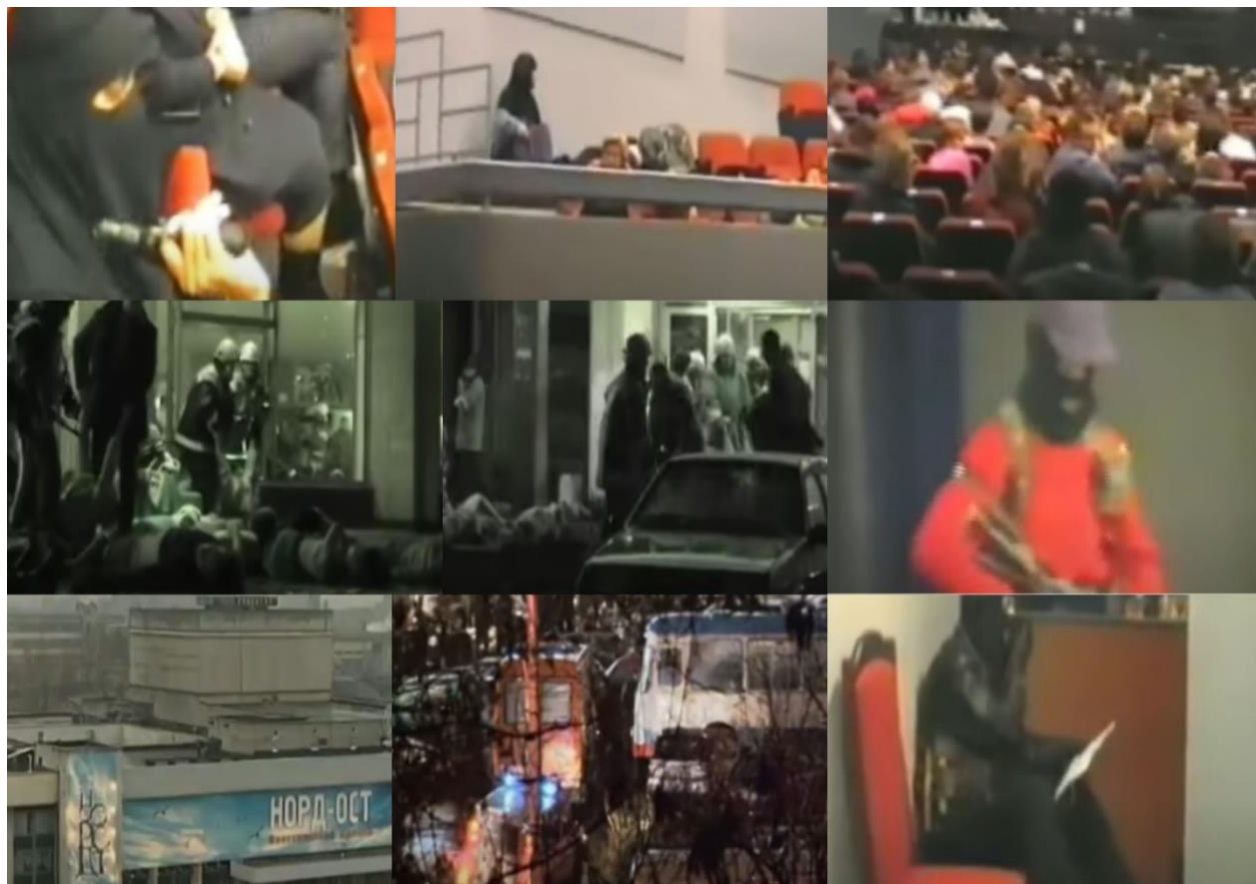
prevode navedene čimbenike u dobro osmišljene propagandne poruke (Izvor: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17539153.2022.2038825>) Primjeri: Kanađanka *Kimberly Polman* navodi da je bila u dubokoj depresiji kada ju je na internetu pronašao pripadnik ISIS-a koji joj je kasnije postao suprug, udala se preko interneta uz obećanje da dođe u zemlju gdje će biti voljena. *Hoda Muthana*, rođena je i odrasla u Americi. Njezin otac bio je diplomat za Jemen u Ujedinjenim narodima, čekao ju je dogovoren brak i život kakav su zamislili njezini roditelji. Utočište je pronašla u telefonu, stvorivši profil na Twitteru preko kojega je kontaktirala članove ISIS-a kako bi isplanirala bijeg iz SAD-a. Navodi da je sve naučila na internetu, no da je prekasno shvatila grešku. U siječnju 2019. predala se koalicijskim snagama sa svojim sinom. Od tada im je zabranjen ulazak u SAD; vlada tvrdi da ona nije, i nikada nije bila, državljanka SAD-a. Sada se drže u zatočeničkom kampu u sjevernoj Siriji pokušavajući uložiti žalbu na te tvrdnje. *Shamima Begum* imala je 15 godina kada je pobjegla iz Ujedinjenog Kraljevstva s dvije prijateljice kako bi se pridružila ISIS-u. Navodi da je na internetu gledala video snimke bombardiranja Sirijaca koji su kod nje izazivali osjećaj krivnje, a pobjegla je jer je željela biti dio muslimanske zajednice i osjetiti da negdje pripada. Četiri godine kasnije, nakon što je izgubila troje djece zbog bolesti i pothranjenosti, predala se koalicijskim snagama i sada se nalazi u logoru u sjevernoj Siriji (Izvor: <https://www.cbc.ca/documentaries/the-passionate-eye/these-western-women-left-their-home-countries-to-join-isis-why-did-they-do-it-1.6207886>). Rođena Zagrepčanka Dora Bilić prešla je na islam dok je bila u Londonu i otišla u Siriju 2012. zajedno sa svojim suprugom Senadom Avdićem iz Donje Maoče, koji je bio njezin drugi suprug. Ranjena je u zračnim napadima pod vodstvom SAD-a u blizini sirijskog grada Raqqa, a Fatima Mahmutović iz Bosne i Hercegovine je ubijena. Prema zadnjim informacijama Bilić živi u kampu sa kćeri, a nikada nije zatražila pomoć i izrazila želju da se vrati kući (Izvor: [https://radiosarajevo.ba/vijesti/svijet/hrvatica-dora-postala- isli-ovka-zivi-u-kampu-promijenila-ime- jer-se-ne-zeli- vratati/430565](https://radiosarajevo.ba/vijesti/svijet/hrvatica-dora-postala-isli-ovka-zivi-u-kampu-promijenila-ime-jer-se-ne-zeli- vratati/430565)).

5.1. Motivacija i razlozi

Smatra se da su motivacije muškaraca za sudjelovanje u terorističkim operacijama vrlo raznolike i mogu uključivati vjersku indoktrinaciju, osjećaj herojstva, političku ideologiju, potrebu za uzdržavanjem obitelji ili osvetu. Većina postojećih istraživanja o razumijevanju terorizma usredotočuje se na muške motivacije i ne priznaje potencijalne rodne razlike. Rasprave o ženama u terorizmu često se fokusiraju na ženstvenost, bez obzira na pojedinačne motive i postupke. Žene mogu biti uvučene u ekstremizam iz različitih razloga u odnosu na muškarce, poput obećanja zaštite, osnaživanja ili želje da se pomogne djeci i siročadi. Međutim, žene su također motivirane mnogim istim željama kao i muškarci, inspirirane političkim, vjerskim i kulturnim uvjerenjima. Žene se mogu namamiti emocionalno nabijenom dogmom i osjećajem pripadnosti i slobode, unatoč tome što je stvarnost često suprotna. Velik broj žena koje se pridružuju dobro je obrazovan i vodi se idejama oslobođenja i ideološkim odabirom, no teroristkinje se često svode na stereotipe, pri čemu se ne uzima u obzir stvarna prijetnja i utjecaj koji žene mogu imati. [33, 34] Žene koje su uključene u terorizam dosljedno se doživljavaju kao nedovoljno aktivne, kontrolirane i prisiljene na sudjelovanje, no iako mnoge mlade žene jesu izmanipulirane, značajan je broj onih koje se pridružuju svojom voljom. Pretpostavlja se da te "naivne žrtve" koje su muškarci prisiljavali sudjelovati u njihovim životima, prvenstveno njihovi očevi ili partneri, nisu uistinu svjesni što znači pridruživanje terorističkoj skupini. Mnoge žene teroristkinje su protiv ovih uvjerenja jer osjećaju veću predanost sudjelovanju, jer su morale prevladati veće prepreke od muškaraca kako bi postale priznate članice ekstremističke skupine. Žene koje su putovale da se pridruže grupama kao što je Islamska država (IS) govore su o svojoj želji da "stvore savršeno islamsko društvo", vjerujući da će provođenje akcija dovesti do "raja", a borbom za vlastita uvjerenja ograničena uloga podrške proširila se na aktivno sudjelovanje u provođenju nasilja i terora. [34] Zašto se žene odlučuju postati teroristkinje ovisi o pojedincu, organizaciji i političkom cilju ili cilju grupe. U slučaju nekih žena, kao što su „Crne udovice“, postati teroristkinja znači osvetiti se za gubitak voljene osobe poput supruga, brata, sina ili drugog člana obitelji, no teroristički čin u nekim se slučajevima provodi kako bi se vratila čast obitelji. U navedenom smislu, žene se mogu uključiti u terorizam iz osobnih, a ne ideoloških razloga, no u slučaju nekih pokreta poput FARC-a, uključivanje žena smatra se sredstvom za ujednačavanje patrijarhata i davanje ženama osjećaja osnaženosti, sudjelovanja i postignuća. [32]

6. ČEČENSKKE „CRNE UDOVICE“

Nakon 1997. godine na području Čečenije događaju se sve češće i sve okrutnije terorističke akcije, u kojima žene zauzimaju sve važnije uloge. Gledano kroz povijest, čečenske žene su sudjelovale u borbama u slučaju potreba, a njihova solidarnost s borcima bila je na visokom nivou. Samoubojstvo kao poseban način pružanja otpora neprijatelju davno je ukorijenjena u povijesti čečenskih ratova, a kao posebna skupina koja je sudjelovala u borbama za neovisnost Čečenije je skupina Crne udovice. Sam naziv skupine, koji je došao od strane svjetskih i ruskih medija nakon napada na kazalište Dubrovka, smatra se opravdanim jer svi koji su sudjelovali u izvođenju napada bili su prethodno pogođeni gubitkom bliskih članova obitelji, što se smatra motivacijom za ovaj čin. [35]

Slika 3. 26. listopada, teroristički napada na moskovsko kazalište Dubrovka [36]

Mnoge žene bile su prisutne u trenutku kada su njihovi muževi, očevi, braća ili drugi članovi obitelji bili mučeni ili ubijeni od strane ruske vojske, što je rezultiralo razvojem niza negativnih osjećaja i psihološkim krizama koje su praćene neriješenim problemima, bijesom, depresijom, tugom i osjećajem krivnje jer „*možda su mogle učiniti nešto više*“. U Čečeniji, osveta za smrt tradicionalno se smatra normalnom, jer društveni koncepti i norme podržavaju, dozvoljavaju i opravdavaju osvetu ako je ona usmjerena isključivo na onoga tko je zločin počinio ili njemu bliske osobe. Tradicionalno društveno shvaćanje osvete smatra se i određenom vrstom obaveze, no osveta ne smije biti usmjerena na širu skupinu ljudi. Porast frustracija i straha uzrokovan nestabilnim i ratnim vremenima, kontinuirana napetost i nesigurnost doveli su generaliziranja ideje osvete, odnosno ona postaje usmjerena na sve pripadnike koji dijele istu ideologiju kao počinitelj zločina ili imaju iste karakteristike, pripadaju istoj naciji ili određenoj skupini. Generalizacija osvete potiče mržnju i povećava želju za osvetom, te predstavlja opravdanje za terorističke akcije koje se počinju smatrati pravednom odmazdom. Čečenska povezanost i odanost obitelji poznata je, a česti su slučajevi stupanja u brak sa čečenskim ženama upravo iz razloga jer su potpuno odane muškarcu, a on može biti siguran da će imati potporu od njihovih obitelji. Veliki broj žena prihvaća ideologiju muža, a njihova osveta u slučaju smrti smatra se tradicionalnim činom. [35]

Čečenske žene koje se povezuju sa samoubilačkim napadima odlučne su, najčešće su u dobi od 20 do 30 godina, a za vlastita uvjerenja i s ciljem osvete spremne su umrijeti i pri tome za sobom u smrt odvesti i živote drugih ljudi. Odrastanjem u ratnom okruženju, u prisutnosti samovolje, kontinuiranih sukoba i ubojstava koje nitko ne kažnjava, ove žene su od samog djetinjstva bile zlostavljane, pljačkane i silovane, a ovaj način života predstavlja ideologiju koju su natjerane slijediti tijekom odrastanja. [36, 37]

Bombaš samoubojica definira se kao svaki pojedinac koji ide toliko daleko da pričvrsti bombu, odveze vozilo napunjeno eksplozivom do ciljane mete ili na neki drugi način pokuša detonirati eksplozivnu napravu u zrakoplovu, u vagonu podzemne željeznice ili vlaka, ili na bilo kojem mjestu s ciljem ubijanja što većeg broja ljudi, bez obzira da li je bombaš poginuo u napadu ili je preživio detonaciju, što najčešće nije pod kontrolom bombaša. Definiranje bombaša samoubojica temelji se na činjenici da dobrovoljno uzimaju bilo koju vrstu eksplozivnog sredstva, što je dokaz ozbiljnosti namjere samoubojstva jer krajnji ishod akcije se ne može predvidjeti. [37]

Udio ženskih terorističkih napada u Čečeniji visok je u odnosu na ostatak svijeta, jer Čečenija je prošla kroz godine traume, a brojne čečenske žene, označene kao "Crne udovice", pokušale su ostvariti socijalnu pravdu kroz terorizam. [38] Ženski angažman u terorističkim napadima daleko je od rijetkosti u Rusiji. Od početka čečenske pobune 2000. godine, žene su sudjelovale u 80% terorističkih napada i činile su 41 % bombaša samoubojica. Kada se usporedi s globalnim prosjekom uključenosti žena u terorizam, on iznosi otprilike oko 6 %, što je podatak koji pokazuje različitost čečenske strukture i strukture ženskog terorizma, odnosno pokazuje razinu odstupanja od onoga što se smatra pravilom ili normalnim. [39, 40]

6.1. „Crna udovica“

U novijoj povijesti, pojam „Crna udovica“ opisuje žene ubojice koje su u životu počinile zločine usmjerene protiv muškaraca. Žena opisana kao Crna udovica smatra se okrutnom i osvetoljubivom i spremnom na izvršenje zločina. Ovaj se izraz pojavio u ruskim medijima nakon moskovske *Theatre Crisis*¹⁹, u kojoj su žene odjevene u crnu islamsku odjeću činile gotovo polovicu od 43 terorista koji su uzeli posjetitelje, glumce i zaposlenike kazališta kao taoce. Novinarka Leela Jacinto komentirala je događaj: „*Pokrivene od glave do prstiju u potpuno crnim islamskim haljinama, a na kojima su se pokazivale samo njihove odlučne oči obrubljene crnim sjenilom, brzo su ih nazvali 'Crne udovice' dok je užasnuti svijet promatrao novi čečenski ženski odred samoubojica u akciji prošlog tjedna.*”. Ovaj način opisivanja čečenskih teroristkinja zanimljiva je igra riječi jer nije samo opisao zločin, već njihovu odjeću i njihovu tugu. Čečenske teroristkinje, kada snimaju propagandne video snimke za javnost ili sudjeluju u napadima, obučene su u crni hidžab cijele dužine, koji opisuje njihovu tugu zbog gubitka muža ili voljene osobe u čečenskom ratu. Naziv Crne udovice naglašava emocionalnu komponentu ženskog terorizma u Čečeniji, no također dodaje stigmatu da su čečenske teroristkinje psihički poremećene i očajne udovice. [39, 41]

¹⁹ Moscow Theatre Crisis - talačka kriza u moskovskom kazalištu (također poznata kao opsada Nord-Osta 2002.) je zauzimanje kazališta Dubrovka od strane naoružanih čečenskih terorista 23. listopada 2002.,

Slika 4. Čečenske „Crne udovice“ [42]

6.2. Teorije uključivanja u terorizam

Brojni su pokušaji opisivanja, razjašnjavanja i razumijevanja ženskog terorizma u Čečeniji, a brojni novinari i znanstvenici pokušali su objasniti razloge zbog kojih žene u Čečeniji sudjeluju u terorističkim napadima. Iz ovih pokušaja razvile su se brojne teorije o uključivanju i sudjelovanju žena u terorističkim akcijama. [38, 39]

„Teorija Osvetnika“, koju su osmislili ruski mediji, odvaja se od stigme “Crne udovice” i implicira da su žene zaludene osvetom i na taj način namamljene u terorističke organizacije. Kao što je navedeno, ideja da su čečenski teroristi zaludeni svojom osvetom i utopljeni u tuzi postala je istaknuta nakon moskovske kazališne krize, jer taoci su prebrojali žene koje su ponavljale slične priče: “Cijela mi je obitelj ubijena.” „Pokopala sam svu svoju djecu.” „Živim u šumi.” „Nemam kamo otići i nemam za što živjeti.” [38, 39] Na temelju izjava taoca mediji su iznosili priče i svjedočanstva koja podupiru emocionalnu komponentu kao najvažniju u donošenju odluke o osveti, odnosno pridruživanju terorizmu. Navedena „Teorija Osvetnika” koristi se s ciljem da se ženama oduzme moć donošenja odluka. Prema ovoj teoriji, na žene lako utječu terorističke skupine, čiji regruteri najčešće vrebaju u atmosferi emocionalnog žara i iskorištavaju osobni gubitak žena kako bi ih potaknuli na pridruživanje grupi. Ova teorija identificira tugu žena iz Čečenije kao katalizator njihove uključenosti u terorizam, no znanstvenici su potvrdili osvetu i traumu kao

osnovne čimbenike koji potiču članstvo žena u terorističkim skupinama i organizacijama, no motivacijski mehanizam prvenstveno je generiran traumom i negativnim emocijama uslijed gubitka članova obitelji. Prema znanstvenicima, trauma nije dovoljan razlog za razinu sudjelovanja žena u čečenskim terorističkim napadima, jer kod njih je prisutna snažna spremnost da se muče u ime svoje zemlje i u ime postizanja neovisnosti od Rusije. Njihovo sudjelovanje je najvjerojatnije rezultat psihološkog straha stvorenog od strane čečenskih organizacija koje su kapitalizirale stigmatu usmjerenu prema čečenskim udovicama. Žene bombaši u vlakovima, avionima i podzemnim željeznicama predstavlja potencijalnu opasnost koja je sveprisutna bilo kada i bilo gdje. [39]

„*Teorija zombija*“ je teorija koja tvrdi da su žene drogirane da izvode terorističke napade protiv svoje volje. U literaturi ne postoje podaci koji podržavaju ovu teoriju, stoga se ista smatra namjernom ruskih medija da diskreditiraju čečensku upotrebu bombaša samoubojica. Čečenske žene samoubojice bombaši, odnosno Crne udovice stvarale su strah u medijima, a njihova učinkovitost u napadima izrazito je visoka. Ova teorija pripisuje se činjenici da mediji imaju tendenciju uskratiti ženama intelektualni kapacitet za provođenje racionalne političke akcije na temelju vlastitih informiranih odluka, no stvarna motivacija ovih žena u suštini još uvijek nije definirana. [40]

6.3. Razine uključenosti žena u terorizam

Razine uključenosti čečenskih žena u terorizam dijele se na individualnu, organizacijsku i stratešku. Na individualnoj razini, osobna blizina žena brutalnom čečenskom ratu stvorila je generaciju žena s ožiljcima. Čečenske žene, za razliku od žena drugih regija u kojima je prisutan terorizam, imaju više sloboda. Sloboda čečenskih žena omogućuje im opcije i izbor na koji će reagirati nakon doživljenog gubitka. Većina čečenskih žena odlučuje se na otvaranje tvrtki, pokretanje novih poslova i postavljanje pozitivnih životnih ciljeva, dok druge svoju emancipaciju koriste za traženje terorističkih organizacija. Čečensko vodstvo ima najvažniju ulogu u poticanju žena da se okrenu u smjeru terorizma, što je ujedno i najvažniji aspekt kada se govori o učestalosti slučajeva i provedenih terorističkih akcija od strane čečenskih žena samoubojica bombaša. Organizacijska i strateška razina također značajno utječe na dinamiku čečenske terorističke organizacije, jer kao što je navedeno, sama trauma nije dovoljan razlog za sudjelovanje žena u

terorizmu. Strategije čečenskih organizacija glavni su uključivosti žena u terorizam od samog početka pobune, a zbog istaknutosti Crnih udovica nastavljaju ih i dalje koristiti u akcijama organizacija. [39, 40]

Shamil Basayev, koji je vodio čečensku pobunu do svoje smrti 2005., razumio je zabrinutost i strah koji je došao zajedno s pojmom „Crne udovice“. Također, vrlo rano je shvatio stupanj kako angažiranje žena kao bombaša samoubojica ima mnoge prednosti, koje su se u konačnici pretvorile u ekonomski uspjeh. Individualna situacija stvorila je okruženje za ženski terorizam, no organizacijska i strateška razina je mjesto gdje se pravi razlika i na ovoj razini se objašnjava zašto su žene puno prisutnije u čečenskim terorističkim napadima. [39]

6.4. Religijska ideologija

Čečenski samoubilački terorizam vezan je za vehabističku ideologiju terora²⁰. Sve bombašice, osim jedne, prihvatile su vehabističku džihadističku ideologiju, koja se u Čečeniji koristi za opravdavanje terorizma kao sredstva osvete, socijalne pravde i djelovanja u ime nacionalističkog separatističkog pokreta. Sve su bile iznimno predane svom cilju i uspješne u svojoj misiji, iznimka je žena koja nije izvršila svoj čin, koja u suštini nije bila motivirana vjerskom ideologijom, već željom za počinjenje kriminalne radnje. Ova žena je Zarema Mujikhoeva²¹ koja je spustila svoju bombu na moskovsku ulicu i otišla od nje. Kasnije je uhićena i policiji i novinarima ispričala mnoge lažne priče o prisili u čečenskim skupinama za koje je naknadno priznala da su netočne. Mnogi analitičari čečenskih bombaša oslanjaju se isključivo na njezine izjave, unatoč činjenici da su uglavnom lažne i zasigurno netipične za priče drugih žena. U skladu s globalnom selefijskom džihadističkom ideologijom koju promoviraju članovi a-IQaeda i druge jednako orijentirane terorističke organizacije, vehabistička teroristička ideologija u Čečeniji veliča mučeništvo i

²⁰ Vehabizam je zasnovan na redukcionističkim i izvornim idejama o islamu, a islam interpretira kao smjer drugačiji od drugih islamskih smjerova, poput sufizma, sunizma i pijitizma, a muslimane nastoji zadržati u izvornoj interpretaciji islama bez teorijskih i znanstvenih posredovanja u interpretaciji.

²¹ Zarema Mijikhoeva nije bila tipična čečenka niti tipična čečenska teroristica. Započela je i odbila dvije misije (Mozdok, Moskva). U intervjuu se diskreditirala brojnim lažima o tome da je prisiljena biti članica čečenske skupine, no kasnije je priznala da izrečene tvrdnje nisu istina, te da se pridružila pobunjenicima jer je ranije bila upletena u brojne kriminalne radnje. Započela je priču o Crnoj Fatimi, koja prati i provjerava da li su žene uspješno izvršile napade, no ista se pokazala netočnom (Izvor:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10576100802408121>)

promiče džihad u ime stvaranja globalnog muslimanskog kalifata. Prije prvog rata u Čečeniji ova vrsta islama nije bila prisutna, a u državu je stigao iz arapskih regija putem terorističkih mreža tipa al-Qaide koje su bile aktivne u izgradnji džamija i medresa diljem Čečenije, a samim tim promovirali su svoju ideologiju i svoj oblik shvaćanja i razumijevanja islama. [41]

Ruska vlada tvrdi da čečenski teroristički pokret postoji zahvaljujući vanjskom financiranju i pomoći velikih sila, pri čemu se zanemaruju stvarna kršenja ljudskih prava koja se događaju u Čečeniji, a koja i dalje potiču terorističke akcije, kao nacionalističko separatističke ciljeve. Separatistički pokret počeo je kao potpuno sekularan, no suočavanje čečenskih separatista s nadmoćnom snagom ruske vojske, bombardiranjem Groznog i drugim prikazima iznimne moći, sve više su se našli zarobljeni u prihvaćanju pomoći od vjerski orijentiranih skupina koje su promovirale terorističku ideologiju. Ideologija koja je u skladu s globalnim selefijskim džihadom, u Čečeniji je uglavnom usmjerena na regrutiranje u nacionalističke svrhe i postizanje neovisnosti od onoga što se smatra brutalnim i represivnim režimom. [38, 40]

Kako motivi za bombaške napade najvećim dijelom proizlaze iz dinamike sukoba, a postizanje muslimanske dominacije širom svijeta nikada nije bio cilj čečenskih separatista, nije vjerojatno da bi se bombaški samoubilački napadi nastavili ako bi Čečenija ostvarila pravo pregovora o miru s Rusijom, uključujući povlačenje trupa i saveznih snaga izvan granica Čečenije. [41]

6.5. Podrška terorizmu od strane zajednice

Podrška samoubilačkom terorizmu u Čečeniji od strane zajednice izrazito je niska, bez obzira radi li se o muškom ili ženskom terorizmu. Bez obzira što je cijelo čečensko stanovništvo uništeno ratom i kršenjem ljudskih prava, većina Čečena još uvijek vjeruje u civilno društvo i nada se miru, odnosno, ne očekuju dobre rezultate od terorizma i osuđuju terorističke skupine i samoubojice bombaše, bez obzira na njihov spol i druge karakteristike. Nedostatak podrške široke javnosti na mnogo načina je sličan palestinskom društvu u vremenskom razdoblju između prve i druge intifade, no s vremenom je u Palestini izrastao kult mučeništva koji je generirao postere, video zapise, pjesme i društvo koje podržava samoubilački terorizam, stoga se ovaj scenarij smatra mogućim i u Čečeniji, ako se kontinuirano kršenje ljudskih prava nastavi. Oni sektori društva koji veličaju

bombaše snimili su pjesmu u sjećanje na prvu ženu bombašicu, Khavu Barajevu²², koja uživa popularnost među mladim generacijama Čečena. [37, 41]

Promatranjem čečenske terorističke organizacije koja koristi žene za provođenje terorističkih akcija od samog početka i bez ikakvih prepreka, Palestinci i druge fundamentalističke muslimanske skupine nisu željele koristiti žene kao samoubojice bombaše, već ih koriste samo kao posljednje sredstvo, odnosno u slučajevima u kojima predstavljaju korisno sredstvo za prelazak granica. Navedeno se može objasniti činjenicom da su čečenske žene prije rata uživale u feminizmu sovjetskog tipa, u smislu jednakosti u obrazovanju i mogućnosti rada u mnogim profesijama, stoga je od samog početka volontirati kao bombaši uz muškarce u skladu s njihovim egalitarnijim tradicijama zanimanja. [40, 41]

6.6. Istaknuti napadi

Od 2000. do 2013. na području Čečenije ukupno 47 čečenskih bombašica koje su djelovale u razdoblju od 2000. do 2005. godine, njih 25 je bilo uspješno, odnosno detonirale su svoje bombe i umrle od kamiona, automobila bombe ili improvizirane eksplozivne naprave – samoubilačkog pojasa ili torbe, uključujući dvije bombe koje su eksplodirale u avionu. Tri žene su bile neuspješne u izvršavanju samoubilačkog bombaškog napada, odnosno dvije su detonirale svoje eksplozivne naprave no bile su samo ranjene, a jedna se udaljila od svog ruksaka punog eksplozivnog sredstva. Od 19 žena koje su sudjelovale u napadu na kazalište Dubrovka niti jedna nije umrla od samodetonacije već od strane ruskih vojnih snaga, odnosno vatrenog oružja ili plina. [38 – 41]

7. lipanj 2000. su prve žene, Khava Barayeva (Slika 5), rođakinja poznatog čečenskog zapovjednika Arbi Barayeva, i Luisa Magomayeva dovezle kamion napunjen eksplozivom u privremeni elitni stožer ruskih specijalnih snaga (OMON), koji je bio stacioniran u selu Alkhan Yurt u Čečeniji. [38] U to vrijeme, Barayeva i Magomayeva su imale samo 17 godina. Barayeva je snimila video prije nego što je izvršila bombardiranje, u kojem je naglasila svoju ulogu u obrani Čečenije, ali je također pozvala čečenske muškarce da „*ne preuzimaju ulogu žene ostajući kod*

²² Khava Barayeva je prva poznata 'Crna udovica' koja se raznijela u bazi ruske vojske u Čečeniji u lipnju 2000. Rođakinja je poznatog čečenskih zapovjednika Arbi Barajeva i Luisa Magomadova. Barayeva je detonirala bombu ispred vojarne, ubivši brojne pripadnike paravojne policije.

kuće“. Barajeva je rođena u islamskom pokretu protiv Rusije, ali je bila prvi bombaš samoubojica u Čečeniji. Njen ujak je bio Arbi Barayeva, čečenski vojskovođa koji je ubijen 1999., a brat Movsar Barayev, čečenski komandos i vođa opsade Nord Ost ²³2002. godine. [42] Napad je rezultirao s dvoje mrtvih i petero ranjenih. Od tada su čečenske teroristice bile uključene u dvadeset i dva od dvadeset sedam samoubilačkih napada (81 % od ukupnog broja samoubilačkih napada) koji se pripisuju čečenskim pobunjenicima. Od 2000. do 2005. godine bilo je ukupno 110 bombaša samoubojica, od kojih su 47 bile žene (43 %). [38, 41]

Slika 5. Khava Barayeva, prva crna udovica (42)

29. studeni 2001. dogodio se napad ispred ureda vojnog zapovjedništva (Urus – Martan), a izvršiteljica akcije bila je Aiza Gazueva. Aiza je u drugom čečenskom ratu izgubila 16 rođaka, uključujući i muža, a zapovjednik ruskih snaga na tom području, u to vrijeme je bio Gaidar Gadzhiyev. Aiza je generalu postavila pitanje da li je se sjeća, na što je on odgovorio da nema vremena za razgovor. Nakon ovog odgovora, Aiza je detonirala ručne bombe koje je opasala oko

²³ Opsada kazališta u Moskvi 2002., poznata i kao opsada Nord-Osta 2002. Kazalište Dubrovka, 23. listopada 2002. u Moskvi je zauzelo oko 50 čečenskih pobunjenika. Kazalište je tada bilo puno zbog predstave Nord-Ost, poznate ruske predstave zbog koje je dvorana bila rasprodana (Izvor: <https://historyofyesterday.com/how-200-hostages-died-in-the-2002-nord-ost-siege/>).

struka, pri čemu su dva tjelohranitelja preminula na licu mjesta, a general nekoliko dana kasnije uslijed zadobivenih ozljeda. [38, 43]

5. veljače 2002. dogodio se napad na policijsku stanicu u čečenskom glavnom gradu Groznom, a žena koja je počinila napad, Zarema Inarkaeva, jedna je od rijetkih koja je napad preživjela. U eksploziji je ozlijeđena samo žena bombaš samoubojica. [38, 44]

23. do 26. listopad 2002. ukupno 40 terorista izvršilo je napad na kazalište Dubrovka u Moskvi. Od preuzimanja kazališta Dubrovka, u kojem se 19 bombašica pojavilo u crnoj odjeći s bombama pričvršćenim za tijela, način proučavanja sudjelovanja žena u terorističkim akcijama postaje višedimenzionalan. U to je vrijeme kazalište pokazivalo mjuzikl „Nord-Ost“. Više od 1000 osoba postalo je taocima. Tri dana nakon početka napada, zgradu je zauzela ruska specijalna jedinica. Ubijeno je više od 130 talaca, ostali su pušteni. Svi teroristi su ubijeni, uključujući 19 žena bombaša samoubojica. Istraživanja su prvenstveno uključivala intervjue preživjelih talaca koji su imali priliku promatrati ove žene i razgovarati s njima dok su bile opasane eksplozivnim sredstvima, što je pružilo jedinstvenu perspektivu o ženama samoubojicama bombašima. Drugi je dio istraživanja uključio intervjue članova obitelji i bliskih suradnika žena u Čečeniji nakon njihove smrti ili uhićenja, na temelju čega su napravljeni psihološki profili ovih žena. Treća dio istraživanja uključivao je prikupljanje novinskih izvještaja i razgovor s ruskim sigurnosnim dužnosnicima koji su bili uključeni u istrage terorističkih akcija u kojima su sudjelovale žene. Kroz ova istraživanja prikupljeno je 45 intervjua s članovima obitelji, bliskim suradnicima ili bivšim taocima, 34 intervjua bombaša samoubojica, od kojih je 26 čečenskih žena terorista. Postoje određene kontroverze oko toga jesu li bombaši u napadu na kazalište Dubrovka zapravo bili samoubojice, budući da su njihov plan da detoniraju eksplozivna sredstva prekinut od strane ruskih specijalnih snaga koje su koristile plin kako bi ušle u zgradu kazališta. Umjesto samoubojstva, žene bombaši su umrle od vatrenog oružja ili od plina (Slika 5). Kroz razgovore s članovima obitelji, bliskim suradnicima i taocima potvrđena je namjera ovih žena da se samodetoniraju, kao i činjenica da su ove žene već bile opasane samoubilačkim pojasevima, stoga se njihova iskazana namjera i njihovo ponašanje uzima kao dovoljno jak dokaz da se klasificiraju kao bombaši samoubojice. [35, 38, 43 – 46]

Slika 6. Dubrovka, ubijene žene bombaši nakon talačke krize [45]

27. prosinac 2002. dogodio se napad u Groznom u kojemu su dva vozila napunjena bombama probila kordon zgrade čečenske vlade u posebno zaštićenoj zoni i eksplodirala na njezinom teritoriju. Vozilima u kojima je bilo više od tone eksploziva upravljali su bombaši samoubojice među kojima je bila i djevojka stara 15 godina. Bombaši samoubojice svi su bili članovi jedne čečenske obitelji (Tumrievs): 43-godišnji otac vozio je kamion, kći je sjedila do njega, a sin od 17 godina vozio je automobil. Krater eksplozije bio je oko sedam metara, 83 osobe su poginule, a više od 200 osoba je zadobilo ozljede različite težine. [38, 41, 46, 47]

12. svibanj 2003. u selu Znamenskaya okruga Čečeniji, tri bombaša samoubojice, uključujući dvije žene, počinila su teroristički čin nedaleko od zgrada uprave okruga Nadterechny i Odjela ruskog FSB-a. Kamion pun eksploziva, kojim je upravljao bombaš samoubojica, dignut je u zrak ispred zgrade MUP-a i FSB-a, uništene su prvenstveno stambene kuće. Ubijeno je 59 osoba, a više od 300 osoba je ozlijeđeno. Nakon nekoliko dana broj umrlih prešao je 60. Dana 19. svibnja čečenski zapovjednik Shamil Basayev preuzeo je odgovornost za napad [38, 46, 47]

14. svibnja 2003. u blizini sela Iliskhan-Yurt na jugoistoku Čečenije, tijekom vjerskog praznika i održavanja festivala na kojem je prisustvovao veliki broj ljudi, preko 1000 civila bilo je na jednom mjestu. Shahidat Shahbulatova i Zulay Abdurzakova žene bombaši samoubojice izvršile su napad koji je najvjerojatnije bio usmjeren protiv članova čečenskog vodstva koje podržava Moskva, a u kojemu je život izgubilo 18 ljudi, a ranjeno je 145. Čečenski zapovjednik Shamil Basayev preuzeo je 19. svibnja odgovornost i za ovaj napad. [38, 46]

5. lipnja 2003. u gradu Mozdok u Sjevernoj Osetiji, žena bombaš samoubojica napala je autobus s pilotima helikoptera i tehničkim osobljem ruske zračne baze. U autobusu se nalazilo oko 40 osoba, a u terorističkom činu poginulo je 17 osoba, a ozlijeđeno još 16 osoba.

20. lipnja 2003., u Groznom, žena i muškarac raznijeli su vozilo KamAZ eksplozivom ispred Operativno-istražnog ureda MUP-a. Povrijeđeno je 36 osoba, a u eksploziji su poginuli samo teroristi. Nakon nekoliko dana od posljedica ozljeda preminulo je 6 osoba. [38]

5. srpnja 2003. Moskvi, u Tushinu, dvije žene bombaši samoubojice raznijele su se tijekom rock festivala „Krylya“ (Krila) (Slika 7). Ubijeno je 16 osoba, a ozlijeđeno je više od 60 osoba. Žene bombaši samoubojice bile su Zulikhan Elikhadzhieva, Maryam Sharipova. Dvostruka eksplozija dogodila se 5. srpnja poslijepodne na aerodromu Tushino, na sjeverozapadu Moskve, gdje su se deseci tisuća ruske mladeži okupili na godišnjem rock festivalu. Dvije žene detonirale su svoje pojaseve s eksplozivom na ulazu u zračnu luku dok su čekali prolazak sigurnosnih provjera. Obraćajući se novinarima nakon incidenta, gradonačelnik Moskve Jurij Lužkov rekao je da je broj žrtava mogao biti mnogo veći da su žene uspjele ući u kompleks. Prva, Zulikhan Elikhadzhieva, uspjela je ubiti samo sebe. Sigurnosni policajac primijetio je nervoznu djevojku kako telefonom razgovara na nerazumljivom jeziku i pokušao je odvući u stranu, pri čemu je ona detonirala bombu, no eksplodirao je samo detonator. Nitko nije ozlijeđen, a Elikhadzhieva je podlegla ozljedama nakon nekoliko minuta. Deset minuta nakon Maryam Sharipova detonirala je eksploziv na blagajni, što je rezultiralo žrtvama. [38, 48, 49]

Slika 7. Aerodrom Tushino, napad čečenskih žena samoubojica bombaša [48]

11. srpnja 2003. dogodio se jedinstveni napad u Moskvi, kada je osiguranje kafića na 1. Tverskaya-Yamskaya ulici pozvalo policiju nakon što je uočilo djevojku (Zarema Muzhakhoyeva), koja u ruci drži torbu i činila se nesigurnom i nervoznom. Nakon dolaska policije, Muzhakoyeva je priznala da se u torbi nalazi samoubilački pojas (Slika 8). Verzije događaja u medijima su različite, od priče da se sama predala policiji, pa do priče da je pokušala nekoliko puta detonirati pojas, no bezuspješno. Pirotehnički robot nije mogao otvoriti torbu, a tada je bojnič FSB-a Georgij Trofimov, iskusni stručnjak koji se šest godina bavio razminiranjem, koji je sudjelovao u deaktiviranju nagaznih mina i pojaseva uzetih na Dubrovki pristupio pojasu s ciljem deaktivacije. U trenutku kada se sagnuo nad pojas, bomba je eksplodirala i usmrtila bojnika na licu mjesta. [38, 46, 48]

Slika 8. Samoubilački pojas (48)

5. prosinca 2003. dogodio se napad u kojemu je poginulo 47 osoba, a ranjeno je ih više od 186. Eksplozija se dogodila u električnom vlaku „*Kislovodsk-Mineralnye Vody*“ (Slika 9). Prema istrazi, počinio ga je bombaš samoubojica. Eksplozija se dogodila u jutarnjim satima ispred stanice Yessentuki u južnoj Rusiji. [38, 46]

Slika 9. Napad bombaša samoubojice na električni vlak 5. prosinca 2003. [47]

15. rujna 2003. dogodio se napada na Ured FSB-a (Ingushetia), u kojemu je sudjelovala jedna žena. Kamion s eksplozivom uletio je u ulaz regionalne zgrade FSB-a, uništio je zgradu i oštetiio administrativne urede u blizini. Poginulo je ukupno dvije osobe, a ranjena 31. [38]

9. prosinca 2003. dogodio se napada ispred hotela „National“, u Moskvi, u blizini Kremlja i zgrade moskovske gradske vijećnice ili države Dume (Slika 10) koji je izvela žena, poginulo je šest osoba, a ranjeno 44. Prema istražiteljima, žena bombaš samoubojica bila je Khadzhi Mangerieva, rodom iz čečenskog sela Kurchaloi, udovica čečenskog zapovjednika pobunjenika Ruslana Mangerieva, koji je ubijen tijekom Drugog čečenskog rata. Prema izvještajima, žena bombaš samoubojica aktivirala je pojas s eksplozivom na prometnoj ulici na Crvenom trgu. [38, 50]

Slika 10. Napad ispred hotela National, 9. prosinca 2003. [50]

25. kolovoza 2004. u zraku su eksplodirala dva zrakoplova TU-134 (Moscow-Volgograd) i TU-154 (Moscow-Sochi), a oba napada izvele su žene samoubojice bombaši, koje su ušle u zrakoplove u moskovskoj luci Domodedovo. Napad na zrakoplov koji je putovao iz Moskve za Volgograd izvršila je Aminat Nogaeva, a Sazita Jebirhanova izvršila je napad na zrakoplov koji je iz Moskve putovao za Sochi. Obje žene su iz Čečenije, a prema rezultatima istrage, napade je organizirao Shamil Basayev. Zrakoplovi su nestali s radarskih ekrana kontrolora zračnog prometa u razmaku od nekoliko minuta, a TU-154, sa 46 putnika i članova posade, poslao je alarm za otmicu prije nego što se srušio. Na letu za Volgograd ubijeno je 43 osobe, uključujući osam članova posade. Zrakoplov se srušio u regiji Tula, u blizini sela Buchalka. Na letu za Sochi ubijeno je 45 osoba, uključujući osam članova posade, a zrakoplov se srušio oko 140 km od grada Rostova na Donu, u blizini ukrajinske granice. [38, 46, 51]

31. kolovoza 2004. u Moskvi se dogodio napad u podzemnoj željeznici, na stanici Rijskaya, u kojemu je poginulo 10 osoba, a ranjeno 33. Napad je izvršila žena

1. do 3. rujna 2004. skupina terorista od 32 osobe, uključujući dvije žene bombaša samoubojice, uzela je taoce u školi br. 1 u gradu Beslan (Sjeverna Osetija) (Slika 11). Teroristi su dva i pol dana u zgradi škole držali više od 1120 talaca, uglavnom djece, njihovih roditelja i djelatnika škole. Akcija oslobođenja talaca provedena je 3. rujna, a kao rezultat talačke krize i individualnih pokušaja spašavanja poginulo je 334 osobe, ranjeno 470, a jedan napadač je preživio. Kasnije se pokazalo da su lokalne vlasti imale dovoljno informacija o tome da će se teroristički napada na

obrazovnu ustanovu dogoditi, no nisu proveli mjere sigurnosti unutar ustanova, upozorili javnost ili spriječili napad. Odgovor vlasti na incident pokazao je sve nedostatke formalnog vodstva, što je rezultiralo ozbiljnim nedostacima u donošenju odluka i koordinaciji. U nedostatku odgovarajućih pravila koja reguliraju kako se snage sigurnosti trebaju baviti teroristima, na zgradama u kojima su još uvijek držani taoci korišteno je neselektivno oružje, što je uključivalo je bacače plamena, bacače granata i tenkovske topove, što je pridonijelo teškim žrtvama među taocima. [46, 52]

Slika 11. Napad na školu u Beslanu (sjeverna Osetija) [53]

23. listopada 2007. na granici okruga Kazbek i Khasavyurt u Dagestanu, žena bombaš samoubojica raznijela se u taksiju koji je išao od Khasavyurta do sela Dylm. Eksplozija se dogodila u blizini zgrade cestovne i patrolne službe Okružne policijske uprave Kazbek. Kao rezultat napada, žena bombaš samoubojica je umrla, a ozlijeđeno je osam osoba.

6. studenog 2008. u Vladikavkazu, glavnom gradu Sjeverne Osetije, u blizini središnje tržnice, na raskrižju ulica Vatutin i Kuibyshev, eksplodirao je taxi. Eksplozivnu napravu aktivirala je žena bombaš samoubojica. Od posljedica terorističkog čina poginulo je 12 osoba, a više od 30 osoba je zadobilo ozljede različite težine.

16. rujna 2009. dogodila se eksplozija u ulici Mir u Groznom. U eksploziji, koju je počinila žena bombaš samoubojica, ozlijeđeno je šest lokalnih stanovnika i dva policajca. Žrtava nije bilo jer su policajci primijetili ženu i na vrijeme uspjeli reagirati.

29. ožujka 2010. u Moskvi su istovremeno izvršena dva napada na stanicama metroa. Prva eksplozija dogodila se u 07:56 po moskovskom vremenu na stanici metroa Lubyanka. Druga eksplozija dogodila se u 08:40 po moskovskom vremenu na stanici metroa Park Kultury. Prema FSB-u, ove terorističke napade počinile su žene bombaši samoubojice. U dvije eksplozije u moskovskom metrou poginulo je 40 osoba, a ozlijeđeno je više od 100 osoba. Eksploziju na stanici metroa Lubyanka počinila je Maryam Sharipova, rodom iz Dagestana, supruga Magomedala Vagabova, jednog od vođa dagestanskih militanata. Još jedna žena samoubojica, koja se raznijela na stanici metroa Park kulture, identificiran je kao 17-godišnja Djennet Abdurakhmanova, udovica Umalat Magomedova, vođe dagestanskih militanata, koji je ubijen krajem prosinca 2009. Dokku Umarov, vođa sjevernokavkaskih militanata, preuzeo je odgovornost za napade, koji su prema njegovim riječima bili osveta za ruske vojne operacije u Čečeniji.

Slika 12. Napad žena samoubojica bombaša na stanicama metroa u Moskvi, 2010 [54]

14. veljače 2011. u blizini policijske postaje u selu Gubden, bombaš samoubojica aktivirao je bombu. Druga eksplozija u istom selu dogodila se oko 22:35 po moskovskom vremenu u blizini kontrolnog punkta policije, također bomba aktivirana od strane bombaša samoubojice. Od posljedica dvije eksplozije, poginule su dvije osobe poginule, a 27 je ozlijeđeno. Prema

istražiteljima, 14. veljače teroristički čin u selu Gubden počinili su Vitalij Razdobudko, stanovnik grada Pjatigorska, i njegova supruga Maria Khorosheva. [46]

6. ožujka 2012. u Dagestanu, žena bombaš samoubojica počinila je samoubilački napad na policijskoj kontrolnoj točki. U eksploziji je poginulo pet policajaca, a još dva policajca su teško ozlijeđena. Žena koja je počinila napad je Aminat Ibragimova, supruga je Zaura Zagirova, vođe kaspijske skupine militantata, koji je ubijen u Dagestanu u veljači tijekom specijalne operacije, dok je pružao oružani otpor agentima sigurnosnih službi.

27. srpnja 2012. tijekom specijalne operacije u selu Alburikent u blizini Mahačkale, gdje su u privatnoj kući agenti FSB-a i Ministarstva unutarnjih poslova blokirali osumnjičene militante, Saidat Yusupova je počinila samoubilački napad. Tijekom oružanog sukoba, ubijeno je šest militantata. Saidat Yusupova, pokušala je prići agentima pod izgovorom da je spremna na predaju. Tada je došlo do detonacije improvizirane eksplozivne naprave pričvršćene za njezino tijelo, uslijed čega je žena zadobila smrtonosne ozljede. [46]

25. svibnja 2013. u centru Makhachkala, u blizini zgrade policijske uprave Dagestana, žena bombaš samoubojica počinila je teroristički napad. Snaga eksplozivnog sredstva iznosila je oko 500 grama TNT (trotilnog) ekvivalenta. Žena je identificiran kao 25-godišnja Madina Alieva. Bila je izvanbračna supruga Alieva i Djapaeva, dvojice militantata, koji su ranije eliminirani. Alieva je ranjena u eksploziji i preminula je u bolnici. U eksploziji je stradalo ukupno 18 osoba, od kojih su sedam dagestanskih policajaca. Petnaest žrtava je hospitalizirano. [46]

19. siječnja 2014. objavljena je prijetnja terorističkim napadom za Rusiju i Olimpijske igre u Sochiju od strane pojedinaca koji su preuzeli odgovornost za bombaške napade u prosincu 2013. u Volgogradu. Ove prijetnje, zajedno s uvjerenjem da je barem jedna od ovih crnih udovica već u Sochiju, pojačale su strah od planiranih terorističkih napada na Olimpijskim igrama. Ruska vlada kao mjere sigurnosti implementirala takozvani „čelični prsten“, zonu od 1.500 četvornih milja oko grada s više od 40.000 sigurnosnog osoblja, dronova, patrolnih čamaca i opreme za otkrivanje u svrhu sprječavanja potencijalnih terorističkih napada. Napad se nije dogodio, no opći osjećaj straha i nezadovoljstva kontinuirano su bili prisutni, što je možda i bio osnovni cilj objavljenih prijetnji [6]

7. ZAKLJUČAK

Unatoč uvriježenom mišljenju da se radikalni islamisti pridružuju pobuni na Sjevernom Kavkazu kako bi širili džihadizam i ciljali na zapadne „nevjernike“, razlozi sve većeg broja regrutiranih pojedinaca u Dagestanu i na Sjevernom Kavkazu daleko su više ukorijenjeni u društvenim i političkim problemima. Mnogi se ljudi pridružuju pobuni kako bi prosvjedovali protiv korupcije, nepostojanja vladavine prava, a prvenstveno zbog bezakonja snaga sigurnosti u Dagestanu i Čečeniji. Navedeno je vjerojatno najvažniji čimbenik u razumijevanju porasta pobunjeničkog nasilja u Dagestanu. Umjesto pridruživanja pobuni radi širenja salafizma ili džihadizma, za većinu običnih ljudi terorizam je više sredstvo osvete policijskim snagama koje su prekršile njihova ljudska prava, uz vjersko uznemiravanje, nezakonito zatvaranje i mučenje. Pojedinci povezani s radikalnim islamom obično su marginalizirani, osumnjičeni i zatočeni bez očitog razloga, a vjerojatnost preživljavanja je veća u pobuni, nego u čekanju na ostvarivanje pravde i oslobođenja. Ista se situacija opaža i u slučaju fenomena Crnih udovica, koje ruski i međunarodni mediji opisuju kao očajne žene koje traže osvetu za izgubljenu ljubav.

Čečenske žene bombaši samoubojice zadobile su medijsku pozornost počevši sa prvim napadom izvedenim 2000. godine, kada su Khava Barayeva i Luiza Magomadova izvršile samoubilački napad u bazi ruske vojske u Čečeniji, a nakon opsade Dubrovke mediji ih opisuju kao „Crne udovice“. Gledano s ekonomskih, strukturnih i organizacijskih aspekata, korištenje žena u terorizmu isplativo je, jer u mnogim kulturama jednostavno se ne smatra prihvatljivim detaljno provjeravati, pretresati ili pregledavati žene, stoga na jednostavan način mogu prokrijumčariti samoubilačke naprave. Čečenske žene uključuju se u terorističke skupine i sudjeluju u akcijama pod utjecajem niza složenih motivacijskih čimbenika, koji predstavljaju skup osobnih, političkih i društvenih faktora pritiska. Glavni poticaj žena za sudjelovanje u samoubilačkim napadima leži u osveti, očaju i težnji za neovisnom državnom i slobodom, za razliku od muškaraca koji su potaknuti vjerskim fundamentalizmom ili težnjom za postizanjem individualne časti, no precizna motivacija žena za sudjelovanje u terorizmu može se nagađati, no ne može se precizno objasniti niti utvrditi.

Sukobi poput krize u Čečeniji stvaraju tisuće oštećenih ljudi, od kojih se nekolicina odlučuje kanalizirati svoj očaj u samoubilačke terorističke napade. Činjenica je da se napadi čečenskih bombaša samoubojica događaju grupirani u vremenu ili izvan Čečenije ili integrirani u veće

terorističke operacije, poput talačke krize u Beslanu, ukazuje na to da iza napada stoji organizacija. Žrtve koje su čečenski civili pretrpjeli u prvom nisu bili ništa manjeg razmjera od onih u drugom čečenskom ratu, no tijekom prvog rata nije bilo samoubilačkih napada pobunjenika, iako se ova vrsta terorističkog ratovanja širila u drugim regijama svijeta. Jedno od vjerojatnih objašnjenja je da su tijekom prvog rata Čečeni bili vođeni pod nacionalističkim zastavama i od strane malog broja stranih ljudi. U drugom ratu pojava džihadističkih elemenata rezultat je operativne inicijative džihadista, koji preuzimaju vođenje čečenskog otpora, pri čemu dolazi do infiltracije učinkovitih terorističkih taktika džihada, a jedna od njih je i korištenje žena samoubojica bombaša, što postaje odlučujuća karakteristika čečenske borbe za postavljene ciljeve, slobodu i neovisnost. Žene teroristi produkt su specifične političke stvarnosti, osobnih trauma i gubitaka, nepravdi i društvenog pritiska temeljenog na kulturnim normama, a kombinacija ovih čimbenika rezultira donošenjem odluka za sudjelovanjem u samoubilačkom terorističkom napadu.

8. LITERATURA

- [1] Beutell N.J., O'Hare M.M., Schneer J.A., Alstete J. W. „*Coping with Fear of and Exposure to Terrorism among Expatriates*“, Int J Environ Res Public Health, 53 (2017), 7, 808.
- [2] Armijos Bravo G., Vall Castelló J. „*Terrorist attacks, Islamophobia and newborns' health*“, J Health Econ. 79 (2021), 102510.
- [3] Kerridge B.T., Khan M.R., Rehm J., Sapkota A. „*Terrorism, civil war and related violence and substance use disorder morbidity and mortality: a global analysis*“, J Epidemiol Glob Health, 4 (2014), 1, 61-72.
- [4] Jenkins J. P., "terrorism", Encyclopedia Britannica, (2020), Dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/terrorism>, Datum pristupa: 10.4.2022.
- [5] „*Terrorism*“, FBI, Dostupno na: <https://www.fbi.gov/investigate/terrorism> (Datum pristupa: 10.4.2022.)
- [6] Sánchez-Cuenca I., de la Calle L., „*Domestic Terrorism: The Hidden Side of Political Violence*“, Annual Review of Political Science 12 (2009), 1, 31-49.
- [7] Doxsee C., Jones S. G., Thomson J., Hwang G., Halstead K. „*Pushed to Extremes. Domestic Terrorism amid Polarization and Protest*“, CSIS Briefs, (2022), Dostupno na: <https://www.csis.org/analysis/pushed-extremes-domestic-terrorism-amid-polarization-and-protest> (Datum pristupa: 15.4.2022)
- [8] Jones S. G., „*The Evolution of Domestic Terrorism*“, CSIS Congressional Testimony (2022), Dostupno na: <https://www.csis.org/analysis/evolution-domestic-terrorism> (Datum pristupa: 15.4.2022.)
- [9] National Security Council. *National strategy for countering domestic terrorism*. (2021), Dostupno na: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/06/National-Strategy-for-Countering-Domestic-Terrorism.pdf> (Datum pristupa: 15.4.2022.)
- [10] Wintemute G. J., „*Guns, violence, politics: the gyre widens*“, Inj Epidemiol, 8 (2021), 64.

- [11] Python A., Bender A., Nandi A. K., Hancock P. A., Arambepola R., Brandsch J., i sur. „*Predicting non-state terrorism worldwide*“, *Sci Adv.* 7 (2021), 31:eabg4778.
- [12] Harvey M., Dabic M., Kiessling T., Maley J., Moeller M., „*Engaging in duty of care: towards a terrorism preparedness plan*“, *IJHRM*, 30 (2019), 11, 1683-1708.
- [13] *International Terrorism*. Security Service, MI5 Dostupno na: <https://www.mi5.gov.uk/international-terrorism> (Datum pristupa:17.5.2022.)
- [14] Institute for Economics & Peace. „*Global Terrorism Indeks 2022: Measuring the impact of Terrorism*“, Sydney (2022)
- [15] Institute for Economics & Peace. „*Ukraine Russia Crisis: Terrorism Briefing*“, Sydney (2022)
- [16] Moore J. „*The Evaluation of Islamic Terrorism: an overview*“, U.S. Department of Defense publication. Dostupno na: <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/target/etc/modern.html> (Datum pristupa: 17.5.2022.)
- [17] Jackson J. „*Religion, politics and terrorism: a critical analysis of narratives of “Islamic terrorism”*” *JOUR.* 21 (2006)
- [18] Mohammed Y., „*The Motivation behind Islamic Terrorism*“, *Open Journal of Political Science*, 11, (2021), 630-638.
- [19] Mahfud, C., Prasetyawati, N., Wahyuddin, W., Muhibbin, Z., Agustin D. S. Y., Sukmawati, H., „*Religious Radicalism, Global Terrorism and Islamic Challenges in Contemporary Indonesia*“, *JSH* 11, (2018), 1, 3550.
- [20]
- [21] Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "*Chechnya*". *Encyclopedia Britannica*, (2022), Dostupno na: <https://www.britannica.com/place/Chechnya> (Datum pristupa: 18.5.2022.)
- [22] Hazamir St., „*Chechens: Freedom Fighters or Terrorists?*“, *European Rew.* 27, (2018), 1, 131-142.

- [23] Brownfeld P., „*The Afghanisation of Chechnya*“, *The International Spectator*, 3, (2003), 14, 137-146.
- [24] Baulin, Y., „*The War in Chechnya: Uncontrollable Waste of Huge Sums*“, *Novaya Gazetta*, 85, (2002), 2-3.
- [25] Sultanov, A., Yelkhoyev, L., Bigg, C., „*“There Was No Water, No Food” – Chechens Remember Horror Of 1944 Deportations*“, *Radio Free Europe/Radio Liberty*. (2014).
- [26] Rrustemi, A., *The War in Ukraine in the Shadow of Chechny*. *European Eye on Radicalization*. (2022). Dostupno na: <https://eeradicalization.com/the-war-in-ukraine-in-the-shadow-of-chechnya/> (Datum pristupa: 19.5.2022.)
- [27] Estemirova, L., „*Putin’s Terror Playbook: If you want a picture of Ukraine’s future, look to my home, Chechnya*“. *The Guardian*, (2022). Dostupno na: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/apr/13/russia-ukraine-chechnya-moscow-aggression-putin-victims> (Datum pristupa: 19.5.2022.)
- [28] Oliner, O., *Russia's Chechen Wars 1994-2000. Lessons from Urban Combat*. Santa Monica (CA): RAND, (2001).
- [29] Bakshi, G. D., „*The War in Chechnya: A Military Analysis. Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA*“, XXIV, (2000), 5.
- [30] Higgins A. „*The War That Continues to Shape Russia, 25 Years Later*“, *The New York Times*, 2022, Dostupno na: <https://www.nytimes.com/2019/12/10/world/europe/photos-chechen-war-russia.html> (Datum pristupa: 19.5.2022.)
- [31] „*The Battle Of Grozny And The First Chechen War*“, *RadioFreeEurope*; (2020). Dostupno na: <https://www.rferl.org/a/russia-grozny-battle-chechen-war-1994-1995/30359837.html> (Datum pristupa: 19.5.2022.)
- [32] Phelan, A., „*‘White Widow’, ‘Black Widow’: why do female terrorists perplex us?*“, Dostupno na: <https://theconversation.com/white-widow-black-widow-why-do-female-terrorists-perplex-us-18616> (Datum pristupa: 19.5.2022.)
- [33] Guidere M. „*Novi teroristi*“, *Zagreb, Alfa*, (2012.)

- [34] Truby, J. D., „*Women as Terrorists (From Clandestine Tactics and Technology - A Technical and Background Intelligence Data Service, Volume 2 - See NCJ-77150)*“, U. S. Department of Justice Programs, Dostupno na: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/women-terrorists-clandestine-tactics-and-technology-technical-and> (Datum pristupa; 19.5.2022.)
- [35] Norton, O., „*Identities of the Female Terrorist: Perceptions of Women in Extremism, Australian Institute of International Affairs*“, (2022), Dostupno na: <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/identities-of-the-female-terrorist-perceptions-of-women-in-extremism/> (Datum pristupa:19.5.2022.)
- [36] Zirojević, M., „*Učešće žena u aktima političkog nasilja*“, Godišnjak fakulteta pravnih nauka, 6, (2016), 235-245.
- [37] Roša A. „*Najstrašnji čin - Teror u moskovskom kazalištu Dubrovka i tragičan kraj jedne od najvećih talačkih kriza u povijesti moderne Rusije*“, Advance, 2021, Dostupno na: <https://www.advance.hr/tekst/26-listopada-2002-najstrasniji-cin-teror-u-moskovskom-kazalistu-dubrovka-i-tragican-kraj-jedne-od-najvecih-talackih-kriza-u-povijesti-moderne-rusije/> (Datum pristupa: 19.5.2022.)
- [38] Hoffmann, C., „*Čečenske crne udovice*“, Dostupno na: <https://www.dw.com/bs/%C4%8De%C4%8Denske-crne-udovice/a-2503281> (Datum pristupa: 20.5.2022.)
- [39] Speckhard, A., Ahkmedova, K., „*The Making of a Martyr: Chechen Suicide Terrorism*“, Studies in Conflict & Terrorism, 29, (2006), 5, 429-492.
- [40] Krulišova, K., „*The “Black Widow” Media Discourse, “Desperation, Irrationality and Vendetta” in Dagestan*“, Central European Journal of International and Security Studies 10, (2016), 1: 30-60.
- [41] Speckhard, A., Akhmedova, K., „*Black Widows: The Chechen Female Suicide Terrorists*“, Dostupno na: <https://www.inss.org.il/search-results/?q=black%20widow> (Datum pristupa: 25.5.2022.)

[42] Sartore, M., 11 Insane Facts About The “*Black Widows*,” *The All-Women Bomber Squad Bent On Destroying Russia*“, Ranker, 2017. Dostupno na: <https://www.ranker.com/list/chechen-black-widows/melissa-sartore> (Datum pristupa: 25.5.2022.)

[43] „*Black Widows - Chechen Republic - General Terminology*“, Dostupno na: <https://trackingterrorism.org/group/black-widows/> (Datum pristupa: 25.5.2022.)

[44] Yuzlk, Y., „*Russia’s New Black Widows*“, FP, 2013, Dostupno na: <https://foreignpolicy.com/2013/10/24/russias-new-black-widows/> (Datum pristupa: 25.5.2022.)

[45] Lagunina, I., „*Russia: Nord-Ost Anniversary Recalls Ascent Of Female Suicide Bomber*“, RadioFreeEurope, 2006, Dostupno na: <https://www.rferl.org/a/1072365.html> (Datum pristupa: 26.5.2022.)

[46] „*Terror acts committed by suicide bombers in the territory of the Russian Federation*“, Caucasian Knot, Dostupno na: <https://www.eng.kavkaz-uzel.eu/articles/27022/> (Datum pristupa: 26.5.2022.)

[47] „*A Long History of Chechen Terror Attacks*“, DW, 2004. Dostupno na: <https://www.dw.com/en/a-long-history-of-chechen-terror-attacks/a-912569> (Datum pristupa: 27.5.2022.)

[47] „*Chechnya: The week in brief: 12 - 19 May 2003*“, OCHA Service, 2003. Dostupno na: <https://reliefweb.int/report/russian-federation/chechnya-week-brief-12-19-may-2003> (Datum pristupa: 27.5.2022.)

[48] „*The war in Chechnya is a black page in the history of Russia. The war in Chechnya is a black page in the history of Russia Units and types of equipment used in hostilities*“. Promstall, Dostupno na: <https://promstall.ru/en/tv/voina-v-chechne-chernaya-stranica-v-istorii-rossii-voina-v-chechne.html> (Datum pristupa: 27.5.2022.)

[49] Peuch, J. P., „*Russia: Suicide Bombers Kill 13 In Moscow; Russia Blames Chechen Separatists*“, RadioFreeEurope, 2003, Dostupno na: <https://www.rferl.org/a/1103732.html> (Datum pristupa: 27.5.2022.)

[50] Gurski, P., „*Red Square bombing in Moscow – December 9, 2003*“, Borealis Threat & Risk Consulting, 2019. Dostupno na: <https://borealisthreatandrisk.com/today-in-terrorism-december-9-2003-red-square-bombing-in-moscow/> (Datum pristupa: 28.5.2022.)

[51] „*Two Russian Planes Crash, Killing 89*“, China Trough A Lens, Dostupno na: <http://www.china.org.cn/english/2004/Aug/105140.htm> (Datum pristupa: 27.5.2022.)

[52] Tagayeva, E., „*Court win for victims of the Beslan school terrorism attack*“, Council of Europe Portal, 2017, Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/impact-convention-human-rights/-/court-win-for-victims-of-the-beslan-school-terrorism-attack> (Datum pristupa: 28.5.2022.)

[53] Movshevich, T., „*The Beslan mum who could only save one of her children*“, BBC News, 2016, Dostupno na: <https://www.bbc.com/news/magazine-36378981> (Datum pristupa: 28.5.2022.)

[54] Patil, H., „*2010 Moscow Metro bombings, Alchetron*“, 2022, Dostupno na: <https://alchetron.com/2010-Moscow-Metro-bombings> (Datum pristupa: 28.5.2022.)

